

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Nepilna laika klātie
Sākumskolas skolotājs ar tiesībām mācīt vienu priekšmetu pamatskolā

LINA VOŽNARSKA

Literatūras lasīšana teksta izpratnes veicināšanai 3.klasē

Bakalaura darbs

Darba autors
Lina Vožnarska

Vārds, uzvārds

Paraksts

Darba vadītājs

Dr. paed.

Gunta Silīņa-Jasjukeviča

Akadēmiskais amats

Zinātniskais /
akadēmiskais
grāds

Vārds, uzvārds

Paraksts

RĪGA 2020

Anotācija

Darba autore: Lina Vozņarska

Pētījuma temata nosaukums: Literatūras lasīšana teksta izpratnes veicināšanai 3.klasē

Darba aktualitāte: Bakalaura darbā “Literatūras lasīšana teksta izpratnes veicināšanai 3.klasē” tika aktualizēts jautājums par literatūras lasīšanu teksta izpratnes veicināšanai sākumskolas skolēniem. Darba aktualitāti nosaka pētījumos pamatotie zemie lasītprasmes rādītāji, kā arī teksta neizpratne. Pamatojoties uz zinātniskajā literatūrā un pētījuma gaitā iegūtajām atziņām, ka literatūras lasīšana atbilstoši 3.klases skolēnu interesēm veicina lasītā teksta izpratni, Darba autore iesaka literatūras lasīšanā izmantot īsus, skolēnu interesēm atbilstošus tekstus un piedāvā programmu vienai nedēļai ar tekstiem, kas veicina lasītā izpratni.

Darba mērķis: Darba mērķis ir teorētiski un empīriski pētīt literatūras lasīšanu teksta izpratnes veicināšanai jaunākajā skolas vecumā.

Darba metodes:

1. Teorētiskās literatūras analīze.
2. Avotu izpēte un analīze.
3. Pedagoģiskā novērošana.
4. Aptauja
5. Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība.
6. Datu apstrāde un analīze.

Rezultāti: Bakalaura darba pētījumā gūtie rezultāti apliecina par skolēnu interešu apzināšanas nepieciešamību literatūras tekstu izvēlē, lai veicinātu teksta izpratni 3.klases skolēniem.

Annotation

Author of the work: Lina Vozhnarska

Title of the research topic: Literature reading for text understanding promotion in 3rd grade

Topicality of work: In the Bachelor's work "Literature reading for text understanding promotion in 3rd grade"

The issue of reading literature for promoting text awareness for primary school pupils was raised. The focus of the work is determined by the low reading literacy rates based on the studies, as well as by the confusion of the text. Based on the findings of scientific literature and the study that reading literature according to the interests of pupils in Class 3 contributes to the understanding of the text read, the author recommends the use of short texts that match the interests of pupils in reading literature and offers a programme for one week with texts that contribute to the understanding of the reading.

Aim of the thesis: The goal of the job is to study literally and empirically reading literature for promoting text awareness in the youngest school age.

Work methods:

1. Analysis of theoretical literature.
2. Research and analysis of sources.
3. Pedagogical observation.
4. Survey
5. Pedagogical pilot activity.
6. Data processing and analysis.

Results:

The results of the Bachelor's work study demonstrate the need to identify the interests of pupils in the selection of literature texts in order to promote awareness of the text for grade 3th pupils.

Saturs

Ievads.....	5
1. Literatūras lasīšana jaunākajās skolas vecumā.....	7
1.1. Literatūras lasīšana kā latviešu valodas mācību procesa daļa	9
.2. Tekstu izvēle un sakārtojums skolēnu literatūras lasīšanas veicināšanai	11
1.3. Metodiskie paņēmieni literatūras lasīšanas veicināšanai latviešu valodas stundās	14
2. Jaunākā skolas vecuma bērnu lasītprasmes raksturojums un teksta izpratnes novērtēšanas kritēriji	18
3. Empīrisks pētījums par literatūras lasīšanu teksta izpratnes veicināšanai 3.klasē.....	20
3.1. Pētījuma plāns.....	21
3.2. Skolotāju fokusgrupu interviju rezultāti.....	24
3.3. Skolēnu pedagoģiskā novērojuma rezultāti.....	32
3.4. Pedagoģiskās darbības izmēģinājuma programmas izveide teksta izpratnes veicināšanai 3.klasē un iegūtie rezultāti.....	40
Secinājumi.....	43
Priekšlikumi.....	44
Literatūras un citu avotu saraksts	47
Pielikums.....	48

Ievads

Mūsdienās, kad informāciju komunikāciju tehnoloģijas, sociālie tīkli valda pār cilvēka prātu, īpašu nozīmi darba autore vēlas pievērst literatūrai. Pārmaiņas notikušas Latvijas sabiedrībā un līdz ar to arī skolā. Pārmaiņu procesi ir tik sarežģīti un tik pilni ar nezināmo, ka mums visiem ir jābūt modriem un jāmacās pētīt un risināt problēmu. Tiek paredzētas kvalitatīvas, pozitīvas pārmaiņas, pavērts ceļš attīstībai. Jaunais mācību saturs piedāvā tādu vispārīgās izglītības saturu un pieeju mācīšanai, kas skolēnos attīstītu dzīvei 21. gadsimtā svarīgas zināšanas, prasmes un ieradumus, kas balstīti vērtībās, citiem vārdiem, lietpratību. Skolotāja uzdevums – palīdzēt veidoties personībai, kas spēs izdzīvot šajā straujajā pārmaiņu laikā, spēs virzīt dzīvi. Ā.Maslovs pamatoti apgalvo, ka svarīgākais pedagoģiskā procesa organizācijas princips ir tā humānā ievirze – viss cilvēka labā, cilvēciskā domāšana sabiedrībā(Maslovs,1999).

Skolotāja loma mainās šajā pārejā. Skola vairs necenšas tieši mācīt skolēnus, bet gan stiprināt viņu pašaktivitāti izglītības jomā: lai visi mācītos, kā gūt arvien labākas sekmes kopīgi veicamajā darbā, gūtu optimālus panākumus. Zināšanas netiek nodotas, mācīšanās notiek darot. Visa pamatā nav sacensība, konkurence, bet gan sadarbība. Prasība: skolēniem jāmaina tradicionālā novērotāju loma uz atbildīgu attieksmi. Skolotājiem jāņem vērā, ka mainās arī literārās vērtības, skolēnu attieksme pret literatūru. Ir svarīgi literatūras mācību procesā ar daudzveidīgu metožu palīdzību, skolotāja paraugu palīdzēt skolēniem atklāt daiļdarbos tādas vērtības, kas sniedzas pāri laika robežām – vispārcilvēcisko, kas ietver arī ētiskās un estētiskās bagātības. Lai arī kādi bijuši laiki, varas, politiskās situācijas, vienmēr ir bijuši tādi rakstnieki, kas aizskāruši un rūpējušies par cilvēka iekšējās pasaules vissmalkākajām stīgām.

Pēc autores domām, 21.gadsimtā mazliet stereotipisks ir uzskats par to, ka garīgo vērtību vietu sāk ieņemt materiālās. Pilnībā vēl ne! Mēs esam ceļā uz to. Nu ir brīdis, kad vajadzētu šādu tendenci apturēt. Nevienam nav teicis, ka labā sabiedrībā dominē materiālās vērtības.

Literatūra neignorē materiālās vērtības, tomēr īpaši izceļ un cildina garīgo, dvēselisko, iekšēji skaisto. Šīs vērtības palīdz saskatīt skolotājs, ievirzīt skolēnus vērtīborientācijā. Skolēnam pašam jāierauga, jāpārdzīvo, jāpieņem un jānostiprina sava vērtībapziņa. Personības attīstībā sevišķa nozīme ir augstākajām, garīgajām vērtībām un principiem. Tekstam ne tikai kā komunikatīvam, bet arī kā mākslas un kultūras komponentei vēl joprojām ir vieta skolu mācību saturā. Literatūras lasīšana ietver sevī šķīrumu starp jēdzieniem ”mācēt lasīt” un “būt lasītājam”. Lai kļūtu par lasītāju, nozīmīga ir interese par teksta saturu un izpratne par izlasīto, tā ir mijiedarbība starp lasītāju un tekstu. Zenta Anspoka atzīmē, ka teksts nav tikai līdzeklis, lai iegūtu

informāciju vai apmainītos ar iespaidiem par lasīto, tas kalpo arī par ierosinātāju jaunu tekstu izveidei (Anspoka 2013). Piedāvājot mērķtiecīgus, tematiski sakārtotus tekstus, skolēnam tiek pavērta iespēja saskatīt valodas bagātību dažāda stila un žanra darbos; dialektu, sarunvalodas un literārās valodas attiecības.

Mērķis: Teorētiski un empīriski pētīt literatūras lasīšanu teksta izpratnes veicināšanai jaunākajā skolas vecumā.

Pētījuma objekts: latviešu valodas mācību process sākumskolā.

Pētījuma priekšmets: teksta izpratnes veicināšana 3.klasē.

Hipotēze:

Teksta izpratne tiek veicināta, ja

- teksta temats atbilst skolēnu interesēm,
- skolēni tiek iesaistīti daudzpusīgā teksta analīzes procesā.

Uzdevumi:

1. Analizēt literatūras lasīšanas veicināšanas iespējas jaunākajā skolas vecumā.
2. Raksturot literatūras lasīšanu kā latviešu valodas mācību procesa sastāvdaļu.
3. Pētīt tekstu izvēles un sakārtojuma nosacījumus literatūras lasīšanas veicināšanai sākumskolā.
4. Apkopot metodiskos paņēmienus literatūras lasīšanas un teksta izpratnes veicināšanai latviešu valodas stundās.
5. Raksturot jaunākā skolas vecuma bērnu lasītprasmi, izstrādāt kritērijus skolēnu teksta izpratnes vērtēšanai.
6. Veikt pedagoģisko izmēģinājumu darbību teksta izpratnes veicināšanai.

Metodes: Teorētiskā metode-literatūras analīze. Empīriskās metodes- Skolotāju pedagoģiskās darbības un pedagoģiskais novērojums, pārrunas; Literatūras piedāvājuma un vides izpēte; Fokusgrupu intervija

Pētījuma bāze: X sākumskolas 30 skolēni, 20 skolotāji.

Pētījuma norises laiks un posmi: I posms- 2018./2019.mācību gads situācijas sākotnējā izpēte.

II posms – 2019./2020.mācību gads pedagoģiskās izmēģinājuma darbības programmas veidošana un analīze, atkārtota intervija datu salīdzināšanai.

III posms – 2020./2021.mācību gads pedagoģiskās darbības izmēģinājuma programmas īstenošana, izmēģinājuma darbība, rezultātu apkopošana.

1. Literatūras lasīšana jaunākajās skolas vecumā

Lasīšana pēdējo gadu laikā ir kļuvusi aktuāla ne tikai Latvijas, bet arī pasaules līmenī. Pasaulē veic pētījumus un meklē iemeslus, kas samazina lasītprasmi skolēniem.

Darba autore, apkopojot pētījumus par skolēnu lasītprasmi, tādi kā OECD pētījums (Geske&Ozola, 2007; OECD, 2010), Eurydice pētījums „Lasītprasmes mācīšana Eiropā: konteksts, rīcībpolitika un prakse” (2009), „ADORE: Pusaudžu ar lasīšanas grūtībām apmācība, kā arī salīdzinošais pētījums par labu praksi Eiropas valstīs” (Garbe et al., 2009) ļauj secināt, ka sabiedrībā, kurā arvien vairāk ienāk dažāda veida tehnoloģijas, skolēnu interese un motivācija par lasīšanu mazinās, kā rezultātā cieš lasītprasmes līmenis. Ir konstatēta cieša sakarība starp skolēnu interesi par lasīšanu un vidējiem sasniegumiem (Geske&Ozola, 2007). Tiek secināts, ka augsts lasītprasmes līmenis nodrošina optimālus mācīšanās nosacījumus (Gurung&Schwartz, 2009), jo tas ir priekšnosacījums, ka nākotnē skolēni varēs labi apgūt citu mācību priekšmetu - matemātikas, vēstures, ģeogrāfijas, bioloģijas, ķīmijas, fizikas - saturu (ALIRANA, 2015). Kā atzīmē M.Rozenfelde, ilgtermiņā lasītprasme būtiski ietekmē dzīves kvalitāti, bet zems lasītprasmes līmenis var ietekmēt skolēna vispārējo attīstību, mazināt viņu kapacitāti, kā arī apgrūtināt iekļaušanos mūsdienu mainīgajā sabiedrībā (Ušča, Rozenfelde, Ogrīņa, Vindeče, 2016).

Arī Eiropas Komisijā uzsvērts, ka lasītprasme ir pamatprasmju apguves un mūžizglītības nosacījums, tādēļ nepieciešams izstrādāt jaunas stratēģiskas programmas pamatiemaņu, konkrēti, lasītprasmes apguvei agrīnā vecumā (Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010, 117/1). Jaunajā mācību saturā izve

Literatūras saturu un metodikas izvēli 3.klasē nosaka jaunākā skolas vecuma (7-10 gadi) bērnu fizioloģiskās, kognitīvās attīstības, emocionālās attīstības, saskarsmes un personības veidošanās īpatnības to mijiedarbībā. Dž.Rodari uzver, ka bērniem gūtie iespaidi, priekšstati, pieredze, līdzpārdzīvojums, kas rodas saskarē ar literāru darbu, ir nozīmīgi faktori, radošas, pasauli izzināt gribošas personības attīstībā (Rodari, 1988,106).

Pasaulē zināmas vairākas atšķirīgas bērna attīstības periodizācijas shēmas. Darba autore vēlas apskatīt divu psihologu - Ž.Piažē un E.Eriksona - izvirzītās attīstības stadijas 3.klases skolēnu vecumposma skatījumā (Eriksons 1998).(sk. 1. tab.)

1. tabula. Attīstības stadijas 3. klases skolēnu vecumposmā

Ž. Piažē	Konkrēto operāciju stadija	(7-12gadi)	var veikt loģisku darbību ar objektiem, kas ir redzami un konkrēti;
E.Eriksons	Latentā stadija	6 – 11 gadi skolas vecums	centība, ticība sev - nepilnvērtības sajūta, mazvērtība

Darba autore par nozīmīgākām atzīst E.Eriksona domas. Viņš cilvēka attīstību izzina kā procesu, kas ilgst visu mūžu(Eriksons, 1998., 14). Apskatot šo divu psihologu attīstības stadiju raksturojumu, kas atbilst 3.klases skolēnam, uzmanību piesaista izteikti konkrētās domāšanas operācijas, tādēļ teksta izpratnei šajā vecumposmā pievēršama pastiprināta uzmanība ne tikai no skolotāja puses, bet arī vecāku. Zenta Anspoka un Sarmīte Tūbele atzīmē, ka tomēr pēdējos gados kļuvis skaidrs, ka tradicionālais vecumposmu iedalījums ir pārāk vispārīgs(Anspoka, Tūbele 2013). Ņemot vērā atšķirīgo kultūrvidi, kurā aug un attīstās skolēns, svarīgi apzināties, ka ikvienam ir savas vispārējās attīstības, valodas, radošās darbības spējas.

Laītprasmes kvalitātes rādītāji ir apzinātība, pareizība, izteiksmīgums (skaļi lasot) un lasīšanas ātrums. (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme 2011). Viens no lasītprasmes raksturlielumiem kā kvalitātes rādītājs ir lasītā izpratne (apzinātība un izteiksmīgums). Par prioritāti mūsdienās skolā netiek izvirzīts lasīšanas ātrums, bet gan lasītā izpratne. Kā atzīmē, S.Tūbele, lasīšanas ātrumu ietekmē:

- Artikulatīvās fonētikas precizitāte,
- Automātiskums (informācijas apstrādes ātrums),
- Pieredze (sintakse un ortogrāfija) un atmiņa,
- Leksika - vārdu krājums.

Tomēr, apskatot faktoros, kas ietekmē lasīšanas ātrumu, darba autore secina, ka tie ir savstarpējā mijiedarbībā, kas ir cieši saistīti ar cilvēka kognitīvajiem procesiem. Kad pieaugušie lasa, viņiem šīs operācijas šķiet vienkāršas. Bērnam tā ir jauna pasaule, un, lai kļūtu par prasmīgu

lasītāju, ir nepieciešamas vairākas secīgas darbības, lai viņš “lasītu”. Ir jāiemācās divas svarīgas lietas – atšifrēt – salasīt iespiesto tekstu (pārvērst secīgos burtus pazīstamos vārdos) un otra – saprast uzrakstītā jēgu. (Tūbele,2008) Atbilstoši teorijām par lasītprasmes būtību (Geiger, Millis, 2004) pieredzējis lasītājs lasa tekstu, skaidri zinot lasīšanas nolūku, lasa tekstu ar tam atbilstošu lasīšanas veidu un izprot tā saturu, izlasīto informāciju saista ar jau zināmo informāciju un analizē, ātri pazīst vārdus, viņam jādomā tikai pat teksta saturu. Jaunākajā skolas vecumā par lasītāju tikai top, taču būtiski ir rosināt interesi par lasīšanu

Apskatot vairākus lasītprasmes jēdzienus, akcents arvien vairāk tiek likts uz lasītā izpratni. Lasītprasme ir visaptveroša spēja izprast, izmantot un pārdomāt rakstu valodas formas, lai iegūtu personīgo un sociālo papildījumu, uzsver Martin, Mullis, un Kennedy (Martin, Mullis, & Kennedy, 2007). Bērniem nav skaidrs lasīšanas un rakstīšanas lietderīgums, tāpēc viņiem ir vāja motivācija mācīties lasīt (Vigotskis, 2002,86.lpp).

Literatūras lasīšanu jaunākajā skolas vecumā ietekmē arī izteiktais skolēnu kustīgums, viņš nespēj ilgstoši nosēdēt mierā vai koncentrēties un darīt vienu darbu ilgāku laiku. Tādēļ būtisks ir laika sadalījums starp veicamajiem uzdevumiem un līdzsvara nodrošināšana starp statiska rakstura darbiem un uzdevumiem, kurus veikt brīvākā formā. Sākumskolas vecumā, kā atzīmē K.Kains (Cain,2010) īpaši izteiktas grūtības ir iemācīties pareizi lasīt, burtu un skaitļu spoguļlasīšana, līdzīgi skanošu skaņu jaukšana, grūtības izprast tabulu jēgu un formulas, zema lasīšanas motivācija, grūtības izprast izlasīto un izmantot iegūto informāciju.

1.1. Literatūras lasīšana kā latviešu valodas mācību procesa daļa

Mūsdienās, kad laiks ir šķietami skrien ātrāk, mēs izvēlamies arī darbības, kas prasa maz laika, kurās var ātri gūt rezultātu. Lasīšanai ir vajadzīgs laiks un piepūle, lai ne tikai izlasītu to, kas rakstīts uz papīra vai ekrāna, bet lai iedziļinātos aprakstītajā, lai uztvertu lasīto un spētu par to paust savu viedokli.

Lasīšana ir runas darbības veids, kurā notiek kā iespīestā, tā rakstītā vārdā vai tekstā ietvertās informācijas uztvere, sapratne, izpratne un novērtēšana (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme 2011). Atbilstoši OECD Starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā izvirzītajām prasībām lasīšanas kompetence tiek definēta kā spēja saprast, izmantot un novērtēt rakstveida tekstus, lai sasniegtu savus mērķus, pilnveidotu savas zināšanas un potenciālu, piedalītos sabiedrības dzīvē (Geske, Grīnfelds, Kangro, Kiseļova 2013). Literatūras lasīšanas mācību saturs saistībā ar valodas mācībai paredzēto saturu īsteno:

- izziņas funkciju: dod iespēju iepazīties ar jaunu informāciju, atklāt jaunus aspektus jau zināmajā;
- vērtīborientācijas funkciju: paplašina priekšstatu par ētiskajām un estētiskajām vērtībām, ir piemērs un atdarināšanas paraugs, palīdz izprast sevi;
- pašapliecināšanās funkciju: ļauj just gandarījumu par izlasīto, par to, ka ir radušies patstāvīgi spriedumi;
- emocionālo funkciju: māca izdzīvot varoņu rīcību, gūt estētisku un ētisku pārdzīvojumu (Anspoka 2008).

Literatūras lasīšanas mērķis ir palīdzēt skolēnam pilnveidot lasīšanas tehniku un nepieciešamās zināšanas un prasmes darbam ar tekstiem, lai spētu saskatīt dabas un sabiedriskās dzīves notikumus, izprast to būtību un cēloņsakarības un veidot analītiski vērtējošu attieksmi pret tiem. Literatūras lasīšanas mērķis ir cieši saistāms ar lasāmo tekstu saturu, mācību metožu un mācību organizācijas formu, savu un citu sasniegumu vērtēšanas veidu un formu izmantošanu.

Literatūras lasīšana ir cieši saistīta ar daiļdarba uztveri. Daiļdarba uztverei var būt vairāki līmeņi. Uztveres zemākajam jeb intuitīvajam līmenim lielā mērā trūkst estētiskas iedabas. Tas ir bagāts ar sadzīviskajām emocijām, kas zināmos nosacījumos, var kļūt estētiskas. Šo līmeni nereti dēvē par naivi reālistisku uztveri. Jaunākajā skolas vecumā tā ir raksturīga parādība. Griba un prasmes nosaka mākslas darba uztveres spējas, kuras veicināt un attīstīt ir skolotāja mērķis. Atbilstoši skolēnu psihiskās attīstības īpatnībām, izvēlas bērnam domātos darbus. Par šīm specifiskajām iezīmēm, kas nosaka bērnam piemērotu literatūru, A.Stikāne atzīst literārā darba valodu, tā stilu, mākslinieciskos izteiksmes līdzekļus, tēlus, kā arī grāmatas māksliniecisko noformējumu. Ja tas netiek ievērots, satura būtība paliek bērnam nesaprasta (Stikāne 2005).

Cilvēks ar attīstītu lasītprasmi apzināti veic šādas darbības:

- 1) ar konkrētu mērķi lasa iespiesto tekstu;
- 2) tekstu lasa atbilstoši tā veidam un izprot tā saturu;
- 3) izlasīto informāciju saista ar jau zināmo informāciju;
- 4) izlasīto informāciju analizē, apgūstot jauno informāciju/pieredzi;
- 5) ātri atpazīst vārdus, tāpēc prioritāte ir teksta saturam (Geiger, Millis, 2004).

Vairums gadījumos lasītprasme tiek apgūta un pilnveidota 6 – 11 gadu vecumā. Tas ir sākumskolas posms, kad bērnu attīstības robežas nosaka viņa individuālās attīstības līmenis un

īpatnības un ietekmē dažādi apkārtējās vides faktori, vecāku un skolotāja personība, kas, savstarpēji ietekmējoties, veido bērna personību (Fišers, 2005).

Mācību saturam, ko skolotājs īsteno klasē caur lasāmajiem tekstiem un ar to saistītajiem mācību uzdevumiem, svarīgākais ir audzinošais mērķis. Skolēns skolotāja vadībā apgūst garīgās vērtības, tās zināšanas un prasmes, kuras attīsta viņa prātu, tikumiskās, estētiskās u.c. īpašības, kas veido personisko kultūru. Literatūras uzdevums jau izsenis ir palīdzēt katram skolēnam ieraudzīt, cik daudz pasaulē ir skaista, laba un gudra, kā arī mācīties par to izteikties, lietojot konkrētas nozīmes vārdus, teikumus u.c. valodas līdzekļus. Literārie darbi, kā uzsver V.Uršūška un A.Randoha, ne tikai paplašina bērnu pieredzi, attīsta iztēli, rosina fantāziju un sekmē vērtību izpratni, bet arī atlasīti atbilstoši vecumam, vajadzībām un interesēm, izsauc emocijas, kas rada iekšējo aktivitāti (Uršūška, Randoha, 2010,274). Tiek uzsvērts, ka lasītprasmes attīstību veicina izglītības satura integrācija, kas tiek īstenota apstākļos, kad notiek dažādu mācību priekšmetu skolotāju un vecāku sadarbība, ģimenē tiek veicināta lasīšana un lasīt interese kopumā (Upeniece&Šenne, 2014).

1.2. Tekstu izvēle un sakārtojums skolēnu literatūras lasīšanas veicināšanai

Tā kā starp lasīšanas kvalitātes rādītājiem pastāv mijiedarbība, tad neapšaubāmi tikai mērķtiecīgi izvēlēti lasāmie teksti, kas var būt gan adaptēti, gan autentiski, un darbs ar tiem sekmēs pieredzējuša lasītāja veidošanos. Izvēloties bērnam lasāmvielu, svarīgi, lai tā būtu bērnam piemērota, atbilstu bērna attīstības līmenim. F.Jansons atzīmē, ka grāmatu izvēle jābalsta uz bērna sasniegto attīstības līmeni, jo tikai tā tiks nodrošināta interese par saturu. Ja tas netiks ievērots, tad satura dziļākā būtība paliks bērnam nesaprasta un no pedagoģiskā viedokļa tas nav pieļaujami, jo tas pieradina bērnu pie paviršības un māca to apmierināties ar grāmatas kailo skeletu.

Zenta Anspoka atzīmē, ka teksts ir augstākā valodas sistēmas vienība. Tekstam ir tāda struktūra, kurā visas valodas vienības ir apvienotas un sakārtotas noteiktā sistēmā. Gavriļina un Vulāne uzsver, ka teksts ir lingvokulturoloģiskās informācijas avots, jo palīdz skolēnam paplašināt vēstures un kultūras zināšanas par savu tautu un citu tautu kultūras pieredzi, veidot priekšstatu par tautas valodas pasaulainu. Teksts kļūst par saskarsmes līdzekli un formu. Tas prasa īpašus komunikācijas nosacījumus. Tekstā ietvertais saturs, tēli, ideāli, mākslinieciskās vērtības tiek uztvertas un apjēgtas dziļu ētisku un estētisku pārdzīvojumu rezultātā.

3.klasē latviešu valoda ir integrēts kurss, kurā sintezējas literatūras lasīšanas un valodas mācības saturs. Tekstu izvēlē tiek ņemts vērā arī temats un temata ietvaros atbilstoša tekstu izvēle. Tematiski sakārtotajā latviešu valodas mācību saturā svarīga loma ir tekstam, kas palīdz skolēnam bagātināt pieredzi par apkārtējo pasauli un vērtībām tajā, kā arī satura un formas nedalāmā vienībā ieskatīties valodā kā daudzveidīgā sistēmā un apgūt vārdu, vārdu savienojumu leksiskās nozīmes, redzēt to maiņu kontekstā, apjaust gramatisko formu ciešo saistību ar leksiskajām un frazeoloģiskajām nozīmēm, kā arī saskatīt skaņu un burtu attiecības, kļūt par valodas pētnieku un atrast tajā lietvārdus, īpašības vārdus, darbības vārdus, izvērtēt teikumus pēc izteikuma mērķa.(Anspoka, Tūbele 2015).

Literatūras lasīšana latviešu valodas kā integrēta kursa jomā nenozīmē tikai daiļliteratūras lasīšanu. Literatūras lasīšana ietver dažādu tekstu izvēli un darbu ar tiem. Lai veicinātu kompetentāka lasītāja veidošanos, skolēnam lasīšanai un interpretācijai jāpiedāvā **dažādi teksti**-aparaksti, stāstījumi, dzejoļi. Ne mazāk svarīga ir arī dokumentu, veidlapu, reklāmu, sludinājumu, tabulu un diagrammu lasīšana. D.Laiveniece pamato dažādu valodas stilu lomu mācīšanās procesā, jo tā ir iespēja skolēnu iepazīstināt ar lingvistisko literatūru, protams, ņemot vērā skolēna vecumu un teksta sarežģītības pakāpi (Laiveniece 2011). Jo daudzveidīgāki ir teksti, jo skolēns vairāk iemācās izmantot dažādus teksta lasīšanas paņēmienus, kā arī atbilstoši vajadzība pārslēgties no viena lasīšanas veida uz citu, piemēram, lasīt gan čukstus, gan skaļi.

Teksta labu lasāmību un uztveri nosaka burtu lielums, atbilstoši vecuma grupai. Pieaugot skolēna vecumam, notiek pakāpeniska pāreja uz mazāku burtu izmantošanu tekstā. Paterson & Tinkler pētījumā 320 koledžas vecuma skolēnu labākais lasīšanas ātrums tika sasniegt pie burtu izmēra 10 punkti (40 cm attālumā burtu izmērs atbilst $\sim 0,5^\circ$, jo tipogrāfijā 1 punkts atbilst 0,376 mm), savukārt 6 ($\sim 0,3^\circ$, 40 cm) punkti un 14 ($\sim 0,8^\circ$, 40 cm) punktu lieli burti kavē lasīšanas ātrumu (Paterson & Tinker, 1929).

Atbilstoši pētījumiem, Minesotas Universitātes pētnieks *Tinkers* piedāvā izmantot šādus burtu izmērus skolas vecuma bērnu apmācības tekstos:

- 6 gadus veciem skolēniem – no 14 līdz 18 punktu burtus;
- 7 un 8 gadus veciem skolēniem – no 14 līdz 16 punktu burtus;
- 9 gadus veciem skolēniem – 12 punktu burtus;
- 10 gadus un vecākiem skolēniem – no 10 līdz 12 punktu burtus (Andersone, Maslo, Krūze, Rutka, & Zogla, 2010)

Latvijā pēc Ilgas Klotiņas mācību literatūras izdevumu veidošanas noformējuma pamatiem, ieteicamais burtu lielums atbilstoši vecumposmam, ir izstrādāti līdzīgi kā ASV: 3.-4. klase – 14-12 punkti lieli burti (5,25-4,51 mm) (Klotiņa, 2008)

Svarīgi ir, lai, strādājot ar tekstu, skolēnam būtu iespēja veikt mācību uzdevumus, kas ir atkarīgi gan no teksta tipa, gan teksta struktūras, teksta izkārtojuma un citām svarīgām teksta pazīmēm. Tā skolēnam tiek dota iespēja apgūt ne tikai dažādus lasīšanas veidus, bet arī prasmi veidot savus tekstus (Geske, Grīnfelds, Kangro, Kiseļova 2013).

Skolēna galvenais uzdevums trešajā klasē ir apgūt mērķtiecīgu darbu ar dažādu žanru un stilu tekstiem. Šajā izglītības posmā skolēnam jau ir pa spēkam tādi uzdevumi, kas ļauj izprast un apgūt teksta veidošanas principus un apzināties, ka ikvienam tekstam ir autors, kā teksts tiek nodots no mutes mutē (folklorā), ka teksti ir dažādi garuma un ietvertās informācijas plašuma ziņā. Teksti ir dažādi pēc izkārtojuma, tajos var tikt ietvertas atsevišķas būtiskas nianšes, piemēram, kādu vārdu īpašs pieraksts, izcēlumi, ilustrācijas, tabulas u.c. līdzekļi, kam ir sakars ar teksta uztveri un izpratni.

Plānojot mācību saturu, svarīgi ir respektēt skolēna **pieredzi**, kas apgūta iepriekšējā mācību posmā, un piedāvāt viņam iespēju dziļāk izprast valodas daudzveidību, tās lomu saziņā un katra indivīda pašapliecināšanās procesā. Zenta Anspoka un Sarmīte Tūbele latviešu valodas stundās skolēnu tekstu izvēlei un labākai izpratnei, izdala vairākus aspektus:

- skolēna vecumposmam saprotama un interesanta teksta izvēle;
- gatavība teksta uztverei;
- lasīšanas mērķa (nolūka) skaidrība;
- prasme strādāt ar tekstu atbilstoši konkrētam uzdevumam;
- atgriezeniskā saikne, kas ļauj pārliecināties par sava darba kvalitāti (Anspoka, Tūbele 2015).

Ņemot vērā, ka literatūra spēj skolēnam sniegt gan zināšanas, gan emocijas, gan arī sekmē viņa garīgo, sociālo, ētisko un estētisko vērtību veidošanos, ir svarīgi, lai izvēlētie teksti atbilstu skolēna kā personības vajadzībām un lai tiem būtu vērtīborientējošs raksturs.

1.3. Metodiskie paņēmieni literatūras lasīšanas veicināšanai latviešu valodas stundās

Ir svarīgi latviešu valodas mācību procesā ar daudzveidīgu metožu palīdzību, skolotāja paraugu palīdzēt skolēniem atklāt tādas vērtības, kas sniedzas pāri laika robežām – vispārcilvēcisko, kas ietver arī ētiskās un estētiskās bagātības. Lai arī kādi bijuši laiki, varas, politiskās situācijas, vienmēr ir bijuši tādi rakstnieki, kas aizskāruši un rūpējušies par cilvēka iekšējās pasaules vismalkākajām stīgām.

Trešajā klasē ir svarīgi panākt, lai skolēns veidojas par pieredzējušu lasītāju, kurš lasa tekstu, skaidri zinot lasīšanas nolūku, piemēram, noskaidrot kādu jautājumu, izprast ideju, iegūt jaunu informāciju, sagatavot stāstījumu, atrisināt krustvārdu mīklu, salīdzināt savu pieredzi ar tekstā pausto, strukturēt tekstā atrodamo informāciju tabulā vai attēlā, pilnveidot lasīšanas tehniku, kā arī lasa tekstu tam atbilstošā veidā un izprot tā saturu, izlasīto informāciju saista ar jau zināmo informāciju un kritiski analizē, ātri pazīst vārdus. Turklāt nu jau skolēnam jādomā tikai par teksta saturu, jo grūtības vairs nesagādā burtu, zilbju, vārdu, frāžu un apjomīgāku teksta daļu izlasīšanas tehnika.

Skolēns apgūst izpratni par to, ka pastāv dažādi lasīšanas veidi atkarībā no lasīšanas nolūka: lasīšana iedziļinoties, izlases lasīšana, lasīšana, tekstu pārskatot vai caurskatot. Zenta Anspoka un Sarmīte Tūbele raksta par to, ka tikai tad, ja ir vajadzība uztvert visu tekstu, t saprast un izprast, ja nepieciešams arī iegaumēt, ir svarīgi lasīt iedziļinoties. Ja ir vajadzība sameklēt tikai kādu vārdu, teikumu vai rindkopu tekstā, visu tekstu var arī nelasīt. Pietiks ar pārskatīšanu vai caurskatīšanu. Savukārt, ja tiek meklēta vispārīga informācija kopumā, notiek teksta pārskatīšana.

Lai veicinātu lasīšanu, iespējams skolēnam piedāvāt izmantot arī savu sensoro pieredzi, tekstu papildinot ar priekšmetiem, ļaujot tos redzēt, aptaustīt, dzirdēt, saost vai pagaršot. Priekšmeti, kurus skolēns redz, dzird, izgaršo, saož, tiešā veidā iedarbojas uz maņu orgāniem, sensoro sistēmu (Lūse, Miltiņa, Tūbele 2012). Mācību procesā piedāvājot skolēnam iespēju pašam sajust priekšmeta faktūru (gluds-raupjš, ciets-mīksts), priekšmeta īpašību (silts-siltāks-vissiltākais) vai priekšmetu/dzīvu būtņu formu (apaļš-garens), skolēns papildina vārdu krājumu, apgūstot prasmi saskatīt vārdu nozīmes.

Lai veiksmīgi iepazītos, izprastu un atzītu literatūrā ne tikai ētiski estētiskās vērtības, bet pašu daiļdarba un rakstnieka nolūku, kā arī veidotu skolēna attieksmi pret daiļdarbu, tiek izvirzīti vēl šādi metodes atbilstības principi:

- metodei ir jāpalīdz orientēt skolēnu kļūt tik labam, cik labs vien viņš spēj būt;
- metodei jāveicina emocionalitātes attīstīšana un pilnveidošana;
- metodei ir jāveicina skolēnos individuālo vērtību veidošanos(Rudzītis 2000)

Literatūras kā vārda mākslas apguvei valodas stundās atbilst šādi sadarbības veidi jeb mācību metodes:

- daiļdarba, tā fragmentu lasīšana, ar patosa izjūtu, asociāciju ierosināšanu, iesaistīšanos līdzradīšanā;
 - izlasītā komentēšana, skaidrošana;
 - māksliniecisks stāstījums, raksturojums;
 - esejiska apcere(pārdomu darbs);
 - pārrunas un analīze, kas neatvirzās no daiļdarba estētiski intelektuālās iedabas;
 - problēmu risināšana;
 - disputs;
 - projektu metode;
 - “prāta vētra”;
 - dialogs;
 - spēle(hermeneitikas izpratnē); literāras rotaļas;
 - diskusijas un ar to saistītas, kā izglītības sociologi teiktu, jaunās tehnoloģijas – plenārā diskusija, paneļdiskusija, aplī koncentrēta diskusija, 6x6 diskusija, punktētā diskusija u.c.;
 - seminārs;
 - problēmiskais izklāsts;
 - inscenēšana;
 - improvizācija;
 - ilustrāciju iepazīšana un zīmēšana;
 - kino un video materiālu veidošana un iepazīšana;
 - mākslinieciska rakstura konkursi; jaunrades darbu prezentācija u.c.(Rudzītis, 2000)

Ne tikai katram mācību priekšmetam, bet arī katram daiļdarbam ir specifiskas apguves metodes, ar kuru palīdzību visefektīvāk var iegūt vēlamos rezultātus. Viens no neveiksmju cēloņiem - mācību metožu neatbilstība literatūras kā vārda mākslas apguves specifikai. Strādājot ar lasāmajiem tekstiem, ieteicams secīgi un atbilstoši konkrētai vajadzībai ievērot šādus darba posmus:

1. Sagatavošanās teksta uztverei, kurā ietilpst iepriekšējās pieredzes aktivizēšana par konkrēto tematu, to vārdu nozīmju noskaidrošana, kas varētu apgrūtināt teksta uztveri, un tādi uzdevumi, kas būs nepieciešami teksta lasīšanas laikā, piemēram, iepazīšanās ar konkrētu tabulu, nepabeigtiem teikumiem, jautājumiem, plānu;
2. Pirms teksta lasīšanas prognozēt saturu pēc tā, kas jau ir zināms par teksta autoru, prognozēt teksta saturu pēc virsraksta, prognozēt teksta saturu pēc ilustrācijām, prognozēt teksta saturu pēc pirmās rindkopas izlasīšanas, prognozēt teksta saturu, to pārskatot;
3. Teksta vai teksta daļu pirmreizēja lasīšana un uztvere;
4. Teksta atkārtota lasīšana un daudzveidīgs darbs ar tekstu atbilstoši konkrētiem uzdevumiem;
5. Iegūtās pieredzes kritiska izvērtēšana un izmantošana jaunās situācijās, skolēna radošie darbi par lasīto vai lasītā sakarā (mutvārdu stāstījumi, domraksti, diskusijas). (Anspoka, Tūbele 2015).

Meklējot dažādas metodes un stratēģijas, lai veicinātu lasītā teksta izpratni zinātniskajā literatūrā tiek minēts, ka kombinējot vairākas metodes un stratēģijas var veicināt efektīvāku mācīšanos, labāku zināšanu nodošanu, atmiņas un vispārējās teksta izpratnes uzlabošanu. Kombinētās stratēģijas piemērs ir „abpusējā mācīšana” (Palincsar&Brown, 1984), kad skolotājs izskaidro un demonstrē četras izpratnes stratēģijas – jautājumu uzdošanu, rezumēšanu, noskaidrošanu un paredzēšanu – un palīdz tās izmantot, veidojot dialogu ar skolēniem, kad viņi mēģina izprast teksta būtību. Piemēram, Somijā M. Takala (Takala, 2006) ir noskaidrojis, ka abpusējā mācīšana ir visefektīvākā, mācot teksta izpratni vispārizglītojošu skolu skolēniem. Skolotājs parasti izskaidro stratēģiju mērķi, demonstrē to modeļus un palīdz skolēniem stratēģijas apgūt un lietot, līdz viņi to spēj darīt patstāvīgi.

Veicot stratēģiju mācīšanai veltīto pētījumu metaanalīzi, Nacionālā lasītprasmes ekspertu grupa noteica septiņas stratēģijas, kas skolēnu teksta izpratnes uzlabošanai ir visefektīvākās:

- izpratnes uzraudzība — lasītāji mācās uzraudzīt savu teksta izpratni;
- sadarbīgā lasīšana — skolēni kopā apgūst lasīšanas stratēģijas un pārrunā lasāmvielu;
- grafisku un semantisku palīgīdzekļu (arī stāstu karšu) izmantošana — lasītāji apgūto materiālu attēlo grafiski, tā veicinot izpratni un atmiņu;
- atbildēšana uz jautājumiem — lasītāji atbild uz skolotāja uzdotajiem jautājumiem un saņem tūlītēju atbildes reakciju;

- jautājumu formulēšana — lasītāji mācās uzdot jautājumus un atbildēt uz loģiski izrietošiem jautājumiem;
- sižetiskā struktūra — skolēni mācās izmantot sižetisko struktūru kā palīglīdzekli, lai atcerētos teksta saturu un spētu atbildēt uz jautājumiem par izlasīto;
- rezumēšana — lasītāji mācās veidot izlasītā materiāla kopsavilkumu un vispārināt tekstā pausto informāciju. Nacionālā lasītprasmes ekspertu grupa norādīja arī to, ka vairākas no šīm stratēģijām ir efektīvākas tad, ja tiek lietotas kombinētās stratēģijas metodes ietvaros.

2. Jaunākā skolas vecuma bērnu lasītprasmes raksturojums un teksta izpratnes novērtēšanas kritēriji

Literatūra pirmkārt ir emocijas, sajūtas, tā iedvesmo. Kā atzīmē R.Šteiners, vispirms mēs sajūtam, tad uztveram, tad izveidojam priekšstatus, veidojam jēdzienus. Bērnos ir attīstāma priekšstatīšana, sajūtas un griba. Sajūtas pēc kāda laika pašas bērnam pamodīsies kā domas(Šteiners,2000). Klausoties literāru darbu tiek aktivizēta bērna jau esošā intelektuālā un emocionālā pieredze, kas pārveidojas redzes un dzirdes gleznās. Lai šīs gleznas, emocijas un līdzpārdzīvojums nepazustu, pedagogam jāpalīdz bērnam īstenot tos radošā darbībā. Vislielākā uzmanība jaunākajā skolas vecumā tiek veltīta apzinātas lasītprasmes attīstībai. Skolēns šajā laikā apzinātu lasītprasmi vēl tikai apgūst. Svarīgākais apzinātas lasītprasmes priekšnosacījums ir sensorās pieredzes bagātība, jo teksta izpratne ir saistīta ar tā jēgas vai nozīmes atklāšanu. Tā kā cilvēka organisma sensorā sistēma sniedz informāciju par apkārtējo pasauli, par iekšējo orgānu darbību, kā arī par ķermeņa pozu un kustībām (Geske 2005), tad, jo labāk attīstīta ir sensorā sistēma, jo daudzpusīgāk iespējams izzināt šo pasauli. Tas papildina skolēna pieredzi un palīdz uztvert lasīto.

Ir vairāki riski, kas kavē pilnvērtīgi uztvert tekstu. Viens no tiem ir lasīšanas ātrums. Svarīgi ir apzināties, ka pārāk lēns lasīšanas temps, traucē teksta uztveri, jo zūd sakars starp vārdiem un teikumiem. Lai lasīšanas ātrumu palielinātu, svarīgi ir vairāki nosacījumi:

- labi lasīšanas apstākļi (jānovērš viss, kas var traucēt lasīšanas laikā, jāizvēlas ērta vieta un poza, jā sagatavo lietas, kas būs nepieciešamas);
- skaidrs lasīšanas nolūks, jo tieši tas nosaka, kā jālasa konkrētais teksts;
- regulāra dažāda satura, žanra, stila un apjoma tekstu lasīšana;
- izteiksmīgs priekšlasījums kā paraugs;
- viena un tā paša teikuma vai teksta lasīšana vairākas reizes;
- skaļā lasīšana kopā ar pieaugušo;
- lasīšana ar audioierakstu, sekojot līdz tekstam (Anspoka, Tūbele 2015).

Šajā vecumā grūtības rada arī tekstā izmantoto tēlainās izteiksmes līdzekļu saprašana. Literāru tekstu veido arī salīdzinājumi, metaforas un epitēti. Lai tos saprastu ir nepieciešama pieredze, vērošana un ilgstoša lietu iepazīšana. Bērns izmanto viņa pieredzē esošos faktus un zināšanas par apkārtējo pasauli, vienkāršas likumsakarības, izpratni par cēloņiem un sekām. Tāpēc

epiteti, metaforas nereti tiek saprastas tiešā nozīmē, kas kavē literārā teksta kā veseluma jēgas uztveri. Šeit darba autore vēlas atzīmēt, ka novērošana, iešana dabā, bērnu uzmanības pievēršana lietu detaļām atvieglo literārā teksta uztveri. Lai literārs darbs rosinātu bērnos aktivitāte, I.Freiberga iesaka ievērot vairākus pedagoģiski psiholoģiskus nosacījumus:

- literāram darbam ir jārada emocionāls pārdzīvojums, tāds pārdzīvojums, kas dod emocionālu enerģiju(vajadzību rīkoties, darboties),
- jāizmanto bērna iepriekšējā pieredze, prasmes un iemaņas kādas viņš jau ir apguvis,
- pedagoga paša attieksme pret literāru darbu, stāstījuma izteiksmīgumu, dažādu līdzekļu izmantošana,
- nepieciešams radīt atbilstošu vidi, bērnu radošās aktivitātes veicināšanai (Freiberga,1997,40).

Trešajā klasē skolēniem svarīgi ir mainīt dažādus lasīšanas veidus-no skaļās lasīšanas līdz lasīšanai pusbalsī vai klusām. Jo biežāk tiek mainīti lasīšanas veidi, jo veiksmīgāk skolēns apgūst ne tikai lasītprasmes tehniku, bet arī prasmi strādāt ar tekstu un veidot savu tekstu. Lasīšanas procesā bieži svarīgs ir lasījuma izteiksmīgums, kas ir skaļās lasīšanas pazīme. Z.Anspoka uzsver lasīšanas izteiksmīguma ciešo saistību ar apzinātību, pareizību un lasīšanas tempu (Anspoka, 2008). Lai lasītu izteiksmīgi, jāizprot teksta saturs, jābūt savai analītiski vērtējošai attieksmei pret to. Lai veicinātu izteiksmīga lasījuma prasmi literatūras lasīšanas procesā, bez verbālas meistarības un prasmes izmantot neverbālos līdzekļus, ir svarīgi arī šādi nosacījumi:

- Izteiksmīga lasījuma paraugi: skolotāja lasījums, ierakstu klausīšanās, to atdarināšana;
- Dialogu lasīšana lomās, lai skolēns apgūtu pieredzi iejusties konkrētā situācijā, tēlā;
- Literāru darbu dramatisēšana un inscenēšana;
- Mērķtiecīgi pareizrunas vingrinājumi-ātrrunas, fonoloģiskās elpas, atsevišķu skaņu izrunas, runas dikcijas, artikulācijas aparāta, tekstu lasīšanas u.c.;
- Daudzveidīgs darbs ar tekstiem (Anspoka 2008).

Valsts Izglītības un satura centra izdotajā metodiskajā ieteikumā par Vienotas runas un rakstu sistēmu pamatizglītības 1.-4.klasē, tiek akcentēti tādi lasīšanas vērtēšanas kritēriji kā izpratne, kas ir uzskatāma par galveno lasīšanas kvalitātes pazīmi. Tā ir spēja gūt informāciju no lasītā, uztvert un apjaust saturu kopumā un detaļās, gūt emocionālu pārdzīvojumu vai vielu pārdomām. Ja lasītājs nesaprot teksta saturu, lasīšana nav jēgpilna. Skolēnam ir jāizprot teksta faktiskais saturs – jānosauc lasītājā tekstā darbojošās personas, viņu rīcība un raksturīgākās

īpašības. Lasītais teksts ir izprasts dziļāk, ja skolēns spēj uztvert personu savstarpējo attiecību nianšes, cēloņsakarības un spēj emocionāli līdzpārdzīvot. Vērtējot lasīšanas prasmes, pārbauda lasītprasmes kvalitāti raksturojošos rādītājus:

1. Lasītā teksta izpratne (temats, galvenā doma, darbojošās personas, viņu rīcība);
2. Iegūtās informācijas skaidrošana un lietošana (vārdu nozīmes skaidrošana, detalizētas informācijas iegūšana, informācijas pārveidošana utt.).

Teksta izpratnei ir trīs vērtēšanas pamatkritēriji - *izlasītais teksts ir izprasts; izlasītais teksts ir daļēji izprasts un izlasītais teksts nav izprasts.*

Austrālijas Universitātes metodiskajos ieteikumos par teksta izpratni un nostiprināšanu, tiek piedāvāts izmantot SQW3R metodi, kas sevī ietver sešus etapus lasītā teksta izpratnei: Teksta izpēte, lai palīdzētu rast kopsakarības; jautājums, lai palīdzētu atcerēties; materiāla lasīšana; lasīšana un piezīmju veikšana; reflektēt par izlasīto; apkopot izlasīto [35]. Pētījumos ir konstatēta cieša sakarība starp skolēnu interesi par lasīšanu un vidējiem sasniegumiem (Geske & Ozola, 2007) un secināts, ka augsts lasītprasmes līmenis nodrošina optimālus mācīšanās nosacījumus, jo ir priekšnosacījums, ka nākotnē skolēni varēs labi apgūt citu mācību priekšmetu - matemātikas, vēstures, ģeogrāfijas, bioloģijas, ķīmijas, fizikas – saturu. Ilgtermiņā lasītprasme būtiski ietekmē dzīves kvalitāti, bet zems lasītprasmes līmenis var ietekmēt skolēna vispārējo attīstību, mazināt viņu kapacitāti, kā arī apgrūtināt iekļaušanos mūsdienu mainīgajā sabiedrībā. Fišers uzsver, ka lasītprasmes pārbaudes laikā ir būtiski noteikt, vai bērns prot:

- 1) atbildēt uz jautājumiem par tekstu
- 2) papildināt, turpināt iesākto teksta daļu
- 3) izdarīt spriedumus, secināt pēc izlasītā
- 4) veidot viedokli par paša lasītprasmi un lasīšanas mērķi vispār (Fišers, 2005).

B.Klema pētījumā par mūsdienu lasīšanas paradumiem, ir apkopoti ieteikumi teksta izpratnes veicināšanai: lasi ar mērķi; atmet lieko; izveido pareizus lasīšanas paņēmienus; izcel tekstā svarīgāko; pārveido tekstu attēlos. (B.Klemms 2014). Sākumskolas bērnu attīstības robežas nosaka viņa individuālās attīstības līmenis un īpatnības, un tās ietekmē dažādi apkārtējās vides faktori, vecāku un skolotāja personība, kas, savstarpēji ietekmējoties, veido bērna personību (Fišers, 2005). Tas ir vecums, kad vadošais darbības veids pakāpeniski pārvirzās no rotaļu darbības uz mācību darbību un bērns apgūst nepieciešamās pamatzināšanas un prasmes, lai varētu sākt patstāvīgi lasīt un sagatavotos literatūras lasīšanai (Ptičkina, 1999). Sākumskolā apgūtā prasme lasīt un izprast rakstīto tekstu turpmākajos mācību gados un tālākā nākotnē būtiski ietekmēs dzīves

kvalitāti, jo lasīšanas efektivitāte nodrošina optimālus mācīšanās nosacījumus, bet ilgtermiņā – iekļaušanos mūsdienu ekonomiskajās, sociālajās un kultūras norisēs. Projekta "Education Strategies adult education" ietvaros 2017. gadā izstrādāta Rokasgrāmata skolotājiem "Lasīt mācīšana viegli un ar prieku". Tās mērķis ir pilnveidot sākumskolas pedagogu profesionālo kompetenci, lai darbā ar skolēniem, izmantojot inovatīvas un atraktīvas metodes, radītu viņos interesi par rakstīto vārdu un motivētu pilnveidot lasītprasmi. Darba autorei profesionāli saistoša ir atziņa, ko šajā materiālā apskata sešu valstu kontekstā - teksta izpratnes tieša saistība ar redzes un dzirdes atmiņu. Ja bērnam tiek novērotas problēmas ar teksta izpratni, rokasgrāmatā pedagogs var atrast konkrētus vingrinājumus šādu ar teksta izpratni saistītu grūtību pārvarēšanā: grūtības saprast tekstu, jo tajā ir pārāk daudz vārdu, kuru nozīmi bērns nezina; lasītā izpratnes problēmas, kas saistītas ar lasīšanas metodēm vai atmiņas traucējumiem. Savukārt teksta aspekts ir otrs nozīmīgākais PISA lasīšanas uzdevumu sastādīšanas elements, kas dod iespēju novērtēt skolēna prasmes lietot dažādas stratēģijas un metodes, noteikt mērķus, strādājot ar tekstu. Lasīšanas uzdevumos ir izmantoti trīs aspekti, kas ir arī lasīšanas kompetences novērtēšanas apakšskalū pamats un, kurus darba autore ņems vērā sastādot uzdevumus nedēļai lasīšanas izpratnei veicināšanai:

- informācijas iegūšana,
- informācijas integrēšana un interpretēšana,
- informācijas reflektēšana un izvērtēšana.

Tieši integrēšanas un interpretēšanas aspekta uzdevumi ir saistīti ar sākotnējās teksta izpratnes paplašināšanu. Lai integrētu tekstu, lasītājam jāizprot savstarpējās sakarības starp dažādām teksta daļām. Šīs sakarības var ietvert problēmu risināšanu, cēloņus un sekas, ekvivalenci vai pretstatus. Interpretācija ir saistīta ar kaut kā iepriekš nenoteikta izpratni. Tā var būt saistīta arī ar sarežģītāku sakarību pazīšanu vai arī ar nepieciešamību izdarīt secinājumus par frāzē vai teikumā saskatītajām asociācijām (PISA pētījums). Teksta izpratne un tā saglabāšana atmiņā saistās ar secinājumiem par iegūto informāciju, arī ar iepriekšējiem pieņēmumiem, papildinājumiem un pragmatiskajiem paredzējumiem. Secinājumi ne vienmēr ir pamatoti, taču tie ir svarīgi vēstījuma pilnīgai izpratnei, tiek pēc tam atsaukti atmiņā un ietekmē lasītā izpratni. Ikvienu teikuma izpratne veidojas šādi:

- 1) jāzina teikuma atsevišķo vārdu jēga,
- 2) no atsevišķiem vārdiem izveidojas prozodijas – teikuma daļas, kurām ir sava jēga un kuras mēdz saukt par domu vienībām,

3) no propozīcijām veidojas pilns teikums, kurā propozīcijas izkārtojās savstarpējā saistībā (Beckenbach, 2000).

Būtībā lasīšanas mērķis ir izpratne par lasīto. Savukārt, lai saprastu izlasīto, ir nepieciešama laba lasītprasme. Tomēr ne visiem skolēniem lasītprasme un izpratne par lasīto padodas vienlīdz labi (Līdaka, 2016). Izpratne ir uzskatāma par galveno lasīšanas kvalitātes pazīmi. Tā ir spēja gūt informāciju no lasītā, uztvert un apjaust saturu kopumā un detaļās, gūt emocionālu pārdzīvojumu vai vielu pārdomām. Ja lasītājs nesaprot teksta saturu, lasīšana nav jēgpilna. Skolēnam ir jāizprot teksta faktiskais saturs – jānosauc lasītājā tekstā darbojošās personas, viņu rīcība un raksturīgākās īpašības. Lasītais teksts ir izprasts dziļāk, ja skolēns spēj uztvert personu savstarpējo attiecību nianšes, cēloņsakarības un spēj emocionāli līdzpārdzīvot.

Šobrīd Latvijas izglītības sistēmā liela uzmanība tiek pievērsta vērtēšanai. Līdz ar jaunā mācību satura kompetenču pieejā ieviešanu, lielāka uzmanība tiek vērsta uz formatīvo vērtēšanu kā skolēna virzītājspēku. Starptautiskajā pētījumā “Lasītprasmes mācīšana Eiropā: konteksts, rīcībpolitika un prakse” atzīmēts, ka svarīga mācīšanas un mācīšanās daļa ir vērtēšana. Tai var būt svarīga loma skolēnu lasītprasmes pilnveides veicināšanā, jo padziļināti tiek vērtētas lasīšanas spējas un progress. Obligātajā izglītībā izplatītākie vērtēšanas veidi ir summatīvā un formatīvā vērtēšana. Summatīvā vērtēšana ir sistemātiska un periodiska informācijas apkopošana, pēc kā noteiktā brīdī tiek sniegts vērtējums par skolēna apgūtās mācību vielas apjomu un kvalitāti. Parasti tas notiek katra ceturkšņa, mācību gada un izglītības pakāpes beigās, un skolotāji šo vērtējumu izmanto, lai gan vecākiem, gan pašiem skolēniem paziņotu par skolēnu sekmēm vai lai pieņemtu lēmumus, kas var ietekmēt viņu skolas gaitas (Harlen, 2007). Formatīvo vērtēšanu skolotāji parasti veic nepārtraukti visa mācību gada garumā, un tā ir viņu darba neatņemama sastāvdaļa. Tās mērķis ir kontrolēt un uzlabot mācīšanas un mācību apguves procesus, nodrošinot tiešu atgriezenisko saiti gan skolotājiem, gan skolēniem. Līdz ar to formatīvajam vērtējumam vienmēr ir būtiska diagnostiska funkcija, jo tas palīdz interpretēt skolēna vērtēšanas rezultātus un noteikt, kā šis vērtējums var ietekmēt turpmākās mācības. Atbalstu formatīvās vērtēšanas izmantošanai klasē izteikuši arī P. Bleks kas, aplūkojis vairāk par 250 pētījumiem, konstatēja tādu stratēģiju pozitīvo ietekmi kā bieži skolotāja novērojumi, pārrunas klasē un lasīšana kopā ar skolēniem, lai kontrolētu sekmju attīstību. Vislielākā pozitīvā ietekme uz sekmēm bija vērojama skolās, kur bija daudz skolēnu no sociāli un ekonomiski nelabvēlīgas vides. P. Bleks u. c. (Black et al., 2002) noteica piecus galvenos faktorus, kas uzlabo mācības ar formatīvās vērtēšanas palīdzību:

- efektīvas atgriezeniskās saites sniegšana skolēniem,
- aktīva skolēnu iesaistīšana mācībās,
- mācību pielāgošana atkarībā no vērtēšanas rezultātiem,

- apzināšanās, cik spēcīgi vērtējums ietekmē skolēnu motivāciju un pašapziņu, kam mācībās ir izšķirīga nozīme,

- rēķināšanās ar skolēnu nepieciešamību spēt novērtēt sevi un saprast, kā pilnveidoties.

Analizējot dažādus 3.klases diagnosticējošos darbus, darba autore novēroja, ka lasītā teksta izpratni novērtē punktus (0-3 punkti) un izvirzīja šādus teksta izpratnes novērtēšanas kritērijus :

3 punkti - Izlasītais teksts ir izprasts. Iegūto informāciju izmanto, to pārveidojot vai izdarot secinājumus. Spēj atstāstīt tekstu. Spēj atbildēt uz jautājumiem, kas norāda uz skolēna prasmi sadalīt tekstu tā sastāvdaļās, izmantojot tekstā doto informāciju, lai veiktu argumentētus secinājumus un vispārinājumus, spēj izteikt savu vērtējošo attieksmi pret lasīto.

2 punkti - Izlasītais teksts ir daļēji izprasts. Iegūto informāciju izmanto, daļēji pārveidojot vai izdarot atsevišķus secinājumus. Spēj atbildēt uz jautājumiem, kas norāda uz skolēna prasmi apkopot un interpretēt tekstā doto informāciju. Spēj atstāstīt dažus teikumus no teksta.

1 punkts - Izlasītais teksts kopveselumā nav izprasts. Spēj atstāstīt tikai atsevišķas detaļas. Iegūto informāciju izmanto nepietiekami. Spēj atbildēt tikai uz konkrētiem jautājumiem par tekstā doto un tieši formulēto informāciju (piemēram, spēj nosaukt dažus personāžus).

0 punkti - Izlasītais teksts nav izprasts. Nespēj atbildēt uz jautājumiem par tekstā doto un tieši formulēto informāciju.

Darba autore, lai novērtētu skolēnu lasīšanas izpratni izmantos formatīvo vērtēšanu, kas izteikta četros apguves līmeņos (turpmāk tekstā STAP). Lai novērtētu lasāmā teksta izpratni trešās klases skolēniem, kā kritērijs apguves līmeņa noteikšanai tiek izvēlēti arī jautājumi un to forma uz kuriem skolēns spēj atbildēt pēc teksta izlasīšanas:

P (apguvis padziļināti) - Spēj atbildēt uz jautājumiem, kas norāda uz skolēna prasmi sadalīt tekstu tā sastāvdaļās, izmantot tekstā doto informāciju, lai veiktu argumentētus secinājumus un vispārinājums, spēj izteikt savu vērtējošo attieksmi pret lasīto.

Iespējamo jautājumu un formulējumu piemēri:

- Nosaki teksta ievadu, galveno daļu un nobeigumu!
- Kāda ir teksta galvenā doma?
- Raksturo!, Secini!, Salīdzini!
- Kāpēc!, Kādu padomu varētu dot ...?
- Nosaki cēloni!
- Prognozē!, Kas notiktu, ja ...

A (apguvis) - Spēj atbildēt uz jautājumiem, kas norāda uz skolēna prasmi apkopot un interpretēt tekstā doto informāciju.

Iespējamo jautājumu un formulējumu piemēri:

- Kur notiek darbība?
- Kad (gadalaiks, diennakts daļa utt.) notiek darbība?
- Kādi ir tiešie dotās situācijas cēloņi vai sekas?
- Atrodi tekstā teikumu, kurš norāda uz to, ka...!
- Paskaidro, ...!
- Nosauc kopīgo/atšķirīgo...!
- Pastāsti saviem vārdiem, kā (ko?, kāds?, kāpēc? u.c.) ...?

T (turpina apgūt) - Spēj atbildēt tikai uz konkrētiem jautājumiem par tekstā doto un tieši formulētu informāciju.

Iespējamo jautājumu un formulējumu piemēri:

- kas?
- kur?,
- kurš?,
- kad?
- Nosauc tekstā minētos personāžus?

S (sācis apgūt)- Nespēj atbildēt uz jautājumiem par tekstā doto un tieši formulētu informāciju.

3. Empīrisks pētījums par literatūras lasīšanu teksta izpratnes veicināšanai 3.klasē

3.1.Pētījuma plāns

Jebkura pētījuma veikšana ir sistemātiska, plānota, mērķtiecīga un paškritiska darbība. Pētījuma plānošanā un īstenošanā izdala vairākus posmus, un tie ir: pētījuma idejas formulēšana, pētījuma plānošana, literatūras apskata veidošana, pētījuma metodoloģijas izstrāde, datu ievākšana, analīze, pārskata sagatavošana (Ievads pētniecībā, 2011). Lai nodrošinātu izpētes objektivitāti, tika ievēroti šādi pētniecības pamatprincipi:

- 1) sistemātiskuma un pēctecīguma princips,
- 2) konfidencialitātes princips,
- 3) humānisma princips (Baldiņš, Raževa, 2001).

Šajā pētījumā tika izmantota teorētiskā pētniecības metode un vairākas empīriskās pētniecības metodes. Visplašāk izmantota ir teorētiskā pētniecības metode-darbs ar literatūru jeb literatūras atlase un analīze. Dz.Albrehta uzskata, ka jebkura no pedagoģiskā pētījuma metodēm tā vai citādi ir saistīta ar literatūras izpēti. Šajā procesā gūtās atziņas palīdz metožu izvēlē, novērošanas organizēšanā, izmēģinājuma un citā darbā (Albrehta,1998).

Lai plānotu pedagoģisko izmēģinājumu darbību un ievāktu datus par lasītāju interesēm un literatūras lasīšanas veicināšanu skolā tika izmantotas vairākas empīriskās pētīšanas metodes:

- Skolotāju pedagoģiskās darbības un pedagoģiskais novērojums, pārrunas;
- Literatūras piedāvājuma un vides izpēte;
- Fokusgrupu intervija

Pētījums par literatūras lasīšanu teksta izpratnes veicināšanai 3.klasē tiek dalīts trīs posmos:

I posms- 2018./2019.mācību gads situācijas sākotnējā izpēte.

II posms – 2019./2020.mācību gads pedagoģiskās izmēģinājuma darbības programmas veidošana un analīze, atkārtota intervija datu salīdzināšanai.

III posms – 2020./2021.mācību gads pedagoģiskās darbības izmēģinājuma programmas īstenošana, izmēģinājuma darbība, rezultātu apkopošana.

Aktuāls jautājums ir par lasītā teksta izpratnes novērtēšanu, kā pārliecināties, ka skolēns lasīto ir izpratis un kādus tekstus piedāvāt turpmāk. Starptautiskajā lasītprasmes novērtēšanas pētījumā PIRLS 2016 (Progress in International Reading Literacy Study 2016), kas norisinājās 50 pasaules valstīs no 2013. gada līdz 2017. gadam, lai pēc iespējas pilnvērtīgāk un vispusīgāk novērtētu

skolēnu lasītprasmi, PIRLS pētījumā tiek izvērtēti četri lasītā teksta izpratnes līmeņi (Mullis, Martin, 2015).

Analizējot teorētiskās atziņas par literatūras lasīšanu teksta izpratnes veicināšanai, darba autore pedagoģiskās izmēģinājuma darbības plānošanā un īstenošanā plāno izvirzīt kritērijus teksta izpratnes novērtēšanai un izveidot materiālu teksta izpratnes veicināšanai.

Pētījums tika veikts Rīgas X. vispārizglītojošā izglītības iestādē. Pētījumā piedalās 30 bērni vecumā no deviņiem līdz desmit gadiem. Pedagogu anketēšana un pedagogu darbības vērojums tika veikts tajā pašā izglītības iestādē.

Lai veiktu pētnieciskā darba izstrādes datu ievākšanas un analīzes posmu, darba autore izmantoja vairākas datu ieguves metodes, pirms tam iepazīstoties ar metožu raksturojumu teorētiskajā literatūrā.

Pedagoģiskais vērojums, kā uzsver Dz. Albrehta ir viena no visizplatītākajām pedagoģisko pētījumu metodēm. To plaši lieto pedagoģiskajā praksē, jo tā palīdz pedagogam iepazīt savus audzēkņus tiešā uztveres ceļā dabiskos apstākļos. Vērigums kā īpašība ir cilvēka pedagoģisko spēju rādītājs. Šīs metodes grūtības galvenokārt ir tās, ka novērojumam jācenšas virzīt savu uzmanību uz tām pedagoģiskā procesa vai parādības pusēm un detaļām, kas atbilst novērošanas mērķim, vienlaikus aptverot visu pedagoģisko procesu (Albrehta, 1998). Lai izpētītu skolēnu kā lasītāju pieredzi stundās tika izmantots neitrālā vērotāja saskarsmes veids un fiksēti dati, pierakstot novērotās situācijas. Lai nodrošinātu dabisku vidi, iepriekš tika sniegta daļēja informācija par novērošanas uzdevumiem un mērķi. Novērošanas metodi autore izmanto arī pētāmās klases bērnu pedagoģiskajā izmēģinājuma darbībā balstoties uz iepriekš izveidotiem kritērijiem.

Pārrunām, salīdzinot ar citām pētīšanas metodēm, ir nenoteiktāka struktūra gan organizācijas, gan iegūto rezultātu ziņā, jo tie ir atkarīgi no daudziem, maz kontrolējamiem faktoriem, kas saistīti gan ar pedagoga, gan pētāmā skolēna personības īpatnībām, kas padara sarunu vai nu par atklātu un atraisītu, vai par uzspiestu un samocītu. Tāpēc, kā atzīmē Dz. Albrehta, pētnieciska rakstura pārrunas novadīšana ir zināmā mērā māksla, kura būtu jāpārvalda katram pedagogam (Albrehta, 1998, 71). Lai noskaidrotu bērnu intereses un pieredzi, kā arī noskaidrotu kādus literārus darbus izmanto pedagogi, kāda ir lasītāja pieredze un intereses, darba autore veica pārrunas ar pedagogiem un bērniem.

Datu ievākšanas un analīzes veikšanas sākumā jāveic statistiskā novērošana, kuras mērķis ir iegūt sākotnējo informāciju par pētāmās parādības atsevišķām vienībām. Tai jābūt pēc iespējas pilnīgākai, sistemātiskākai, pareizai. Pirms datu ievākšanas jāizvirza pētījuma mērķis, jāizstrādā datu ievākšanas plāns. Rezultātā iegūst informāciju, kura ir izejmateriāls turpmākai analīzei (Ievads pētniecībā, 2011). Darba autore veica datu ievākšanu veicot statistisko novērošanu. Dati tika fiksēti pierakstot un analizējot pieejamo atbilžu dažādību latviešu valodas stundās, vērojot

literatūras piedāvājumu un materiālu pieejamību, brīvo literatūras izvēli un literatūras tekstu izpratni literatūras stundās.

Bērnu praktisko darbību izmanto kā mācīšanās un jaunu zināšanu avotu. Pētnieciski organizētā procesā bērns mācās darbībā, akcentē I.Žogla (Žogla,2012). Bērnu praktiskajai darbībai ir raksturīga mācīšanās darbībā, sakarību atklāšana, dialogs un diskusija par sasniegto, par darbības procesa efektivitāti.

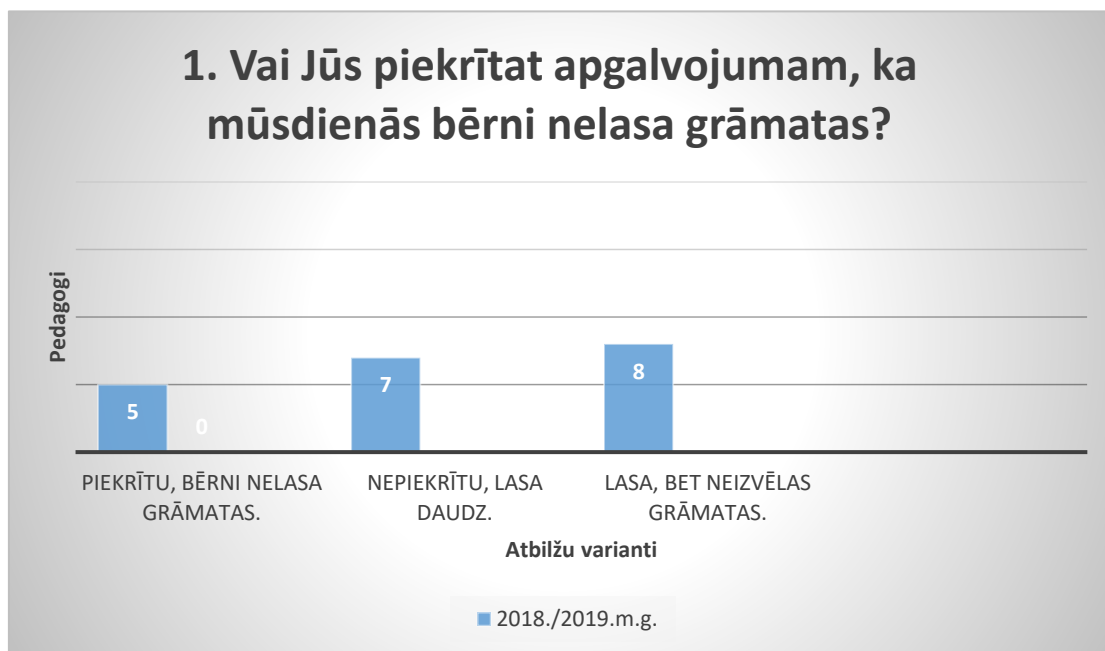
3.2. Skolotāju fokusgrupu interviju rezultāti

Lasot daiļdarbu notiek satikšanās rakstniekam ar lasītāju. Grāmata ir starp abiem. Šajā procesā lasītājs ieliks kaut ko no sevis, un sākas tas, ko varētu nosaukt par mākslinieka un lasītāja kopradīšanu, kas ir tas būtiskākais, pats vajadzīgākais. Tas ir kontakts.” Skolotājam ir jāatrod kontakts ar katru skolēnu, lai vestu viņus pa literatūras ceļu pretī dažādām emocijām un pieredzēm. Nozīmīgs resurss teksta izpratnes veicināšanā ir tekstu izvēle! Tekstus viegli izvēlēties, ja skolotājs noskaidro skolēnu interesējošus tematus. Lai izvēlētos skolēnu interesēm atbilstošus tekstus, būtiski noskaidrot skolēnu intereses, tās atspoguļotas 2-9.tabulā 3.3.apakšnodaļā.

Bieži vien 3.klasē izpratnes rosināšanu aizstāj attiecīgā teksta pārstāstīšana un izskaidrošana. Tomēr jāatceras, ka ir labi, ja skolēns pats var izvirzīt jautājumus un uz tiem arī pats meklēt atbildes. Skolotājs mācību informāciju var sniegt pievilcīgā veidā, pastāstīt, kā viņš pats izjūt un izprot daiļdarbu, nevis pateikt to, kā vajadzētu izprast.

Patiesībā nav svarīgākas cilvēku saskarsmes formas kā tieši emocionālā saskarsme. Laimīgs ir tas skolotājs, ar kuru kopā bērni var iemācīties un sasniegt savu sapņu apvāršņus. Emocijas mūs bagātina. Mūsu sabiedrībā trūkst radošu un emocionāli attīstītu personību, kas varētu uzņemties prasmīga vadītāja, līdera lomu, tāpēc humānistiskā un mākslas izglītība nav zaudējusi savu nozīmi. Anketēšanā kā respondenti piedalījās 20 pedagogi, kuri ikdienā strādā ar 3.klases bērniem. Anketas izstrādē tika ievērota izglītības iestādes specifika, iekšējās kārtības noteikumi un tika ievēroti visi ētikas principi. Anketu skatīt 6.pielikumā. Pirms anketēšanas pedagogi tika iepazīstināti ar mērķi, kādēļ tiek veikta šī anketēšana, kā arī pārrunāti uzdodamie jautājumi. Lai respondenti spētu korekti interpretēt jautājumus. Tika izdalītas pavisam 20 anketas. Tika noteikts anketas aizpildīšanas laiks - trīs dienas. Pedagogu noslogotības dēļ, veidojās problēmsituācija, jo anketas netika aizpildītas noteiktajā laikā, Tā dēļ, tika aizkavēts datu apstrādes laiks.

Anketēšanas rezultāti: anketas rezultāti tiek apkopoti tabulās, izdalot katru jautājumu atsevišķi. Iegūtie rezultāti tiek atspoguļoti grafiski un tabulās. Pavisam skolotājiem tika uzdoti desmit jautājumi uz kuriem sniegt atbildes, kas attēlotas grafiski (skatīt 1.-9. attēlu).

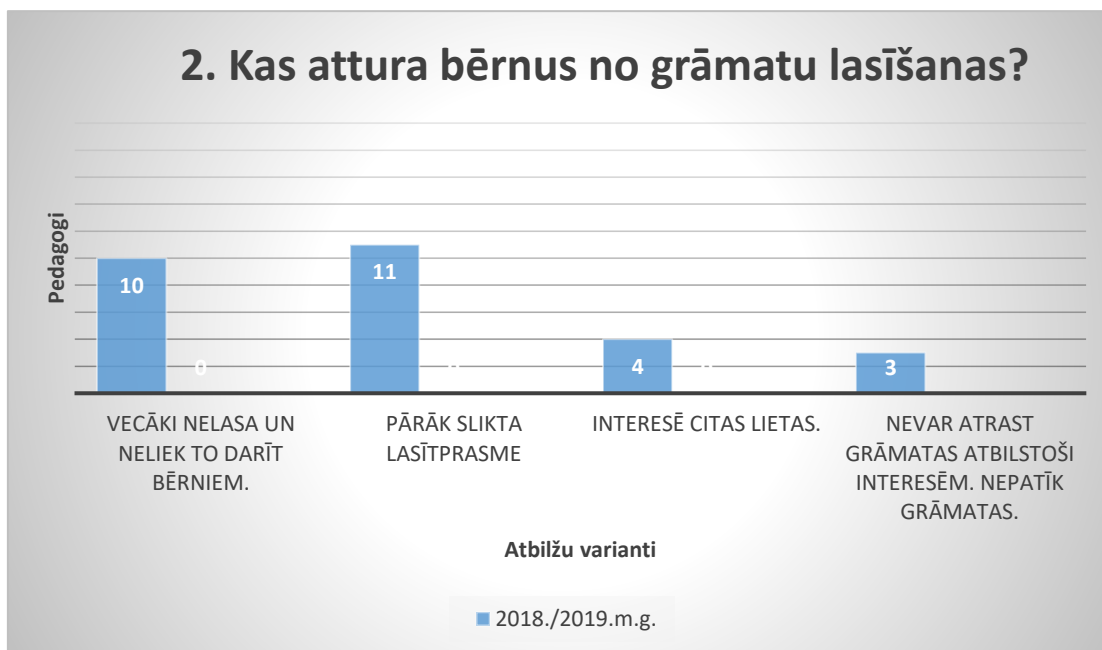

1.attēls Rezultātu atspoguļojums apgalvojumam, ka mūsdienās bērni nelasa grāmatas

Apskatot savāktos datus 1.attēlā, var secināt, ka pedagogi tomēr uzskata, ka skolēni lasa gan grāmatas, gan arī cita veida tekstus. Apgalvojumam, ka mūsdienās bērni nelasa grāmatas piekrīt tikai pieci respondenti no divdesmit, pieļaujams, ka atbildot izvērstāk uz šo jautājumu pedagogi varētu izvērst savas atbildes. Bet, tā kā šis ir veidots kā slēgtais jautājums, tad arī atbildes tiek sniegtas atbildot ar “Jā!” vai “Nē! Būtiski, ka skolēni mūsdienās lasa, un kā redzams 1.attēlā 8 respondenti atbild, ka tomēr lasa, bet neizvēlas grāmatas.

Pedagoģiskajā pieredzē novērots, ka skolēni lasa elektroniskus materiālus, rakstus un arī periodikas izdevumus, kā arī enciklopēdijas.

2. Kas attura bērnus no grāmatu lasīšanas?

2.attēls Rezultāti par iemesliem, kas attura no lasīšanas

Atbildot uz otro jautājumu, pedagogi sniedza vairākas atbildes. Kā redzams 2.attēlā vairāk kā puse pedagogu uzskata, ka no grāmatu lasīšanas tomēr attur sliktā lasītprasme. Vairākus no šiem traucējošiem faktoriem teksta izpratnei teorētiskajā literatūrā atzīmē arī S.Tūbele, Z.Anspoka, vadošie lasītprasmes pētnieki Latvijā A.Geske, A.Grīnfelds un A.Kangro. Nenoliedzami liela loma ir ģimenes tradīcijām un paradumiem. Desmit respondentu atbildēs bija atzīmēts, ka tieši vecāki ir atbildīgi par bērnu interesi pret grāmatām.

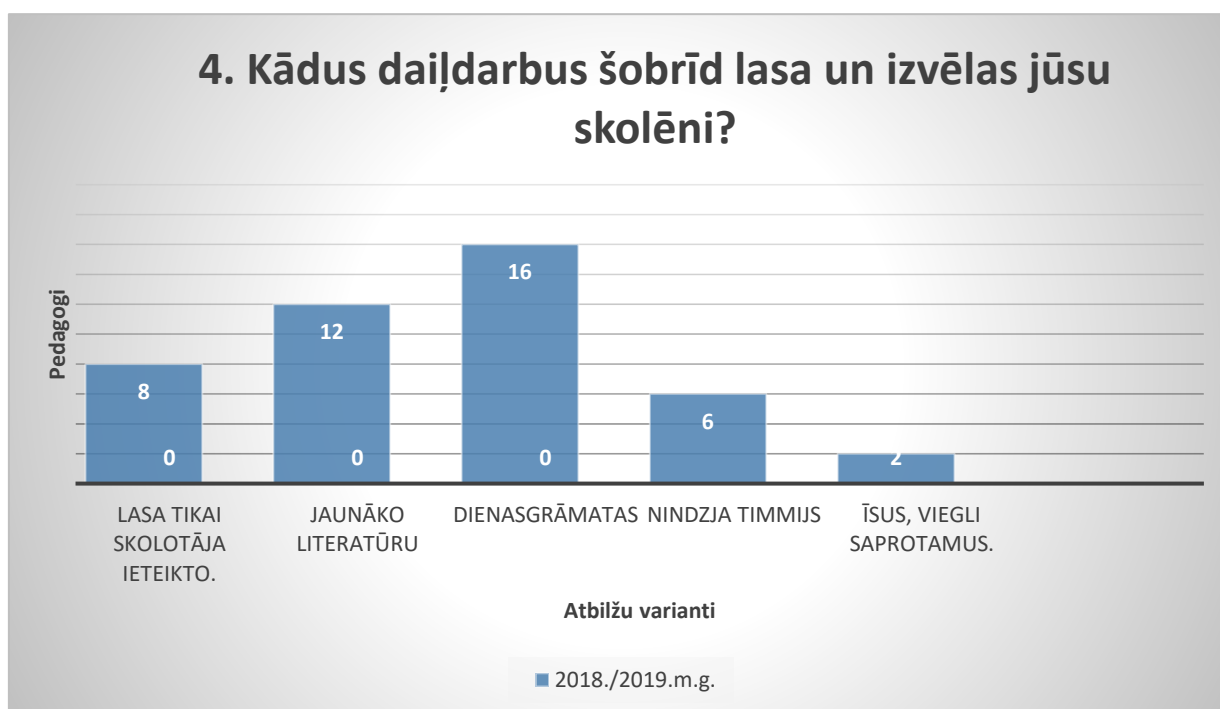
3. Kādas grūtības Jūs šobrīd saredzat literatūras apguvē sākumskolā?

3.attēls Rezultāti par grūtībām literatūras apguvē sākumskolā

Apkopojot atbildes par grūtībām literatūras apguvē sākumskolā, trešajā attēlā redzams, ka virums pedagogu ir atzīmējuši vairākas atbildes uz šo jautājumu.

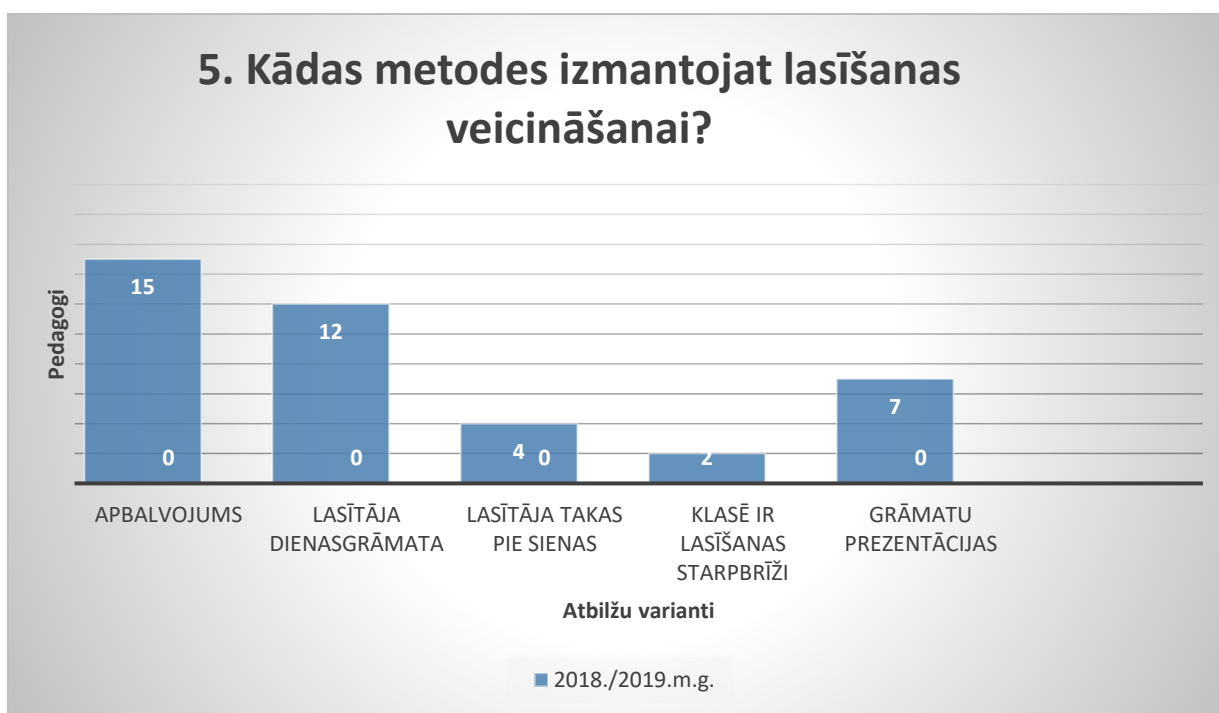
Trešajā attēlā redzams, ka 13 pedagogi kā vienu no grūtībām atzīmē profesionālu, literatūru mīlošu pedagogu trūkumu. Viens no sekmīga mācību procesa organizācijas priekšnoteikumiem ir skolotāja kompetence kultūrfilozofijas, mācību satura un metodikas jomā. Šo kompetenci raksturo prasme praktiski īstenot mūsu laikmetam aktuālas idejas. Pirms skolotājs dodas klasē, vajadzētu padomāt, vai viņš grib darīt maksimālo, ko ar saviem morālajiem, fiziskajiem un intelektuālajiem spēkiem spēj veikt. Taču skolotājam ar kompetenci un profesionālismu vien ir maz, retais ir tas skolotājs, kurš iedegas par savu darbu, par literatūru, taču, ja skolotājam ir interese, tikai tad šo interesi var pārnest arī uz skolēniem. Vairums respondentu-12, atzīmē sarežģīto tekstu izvēli mācību grāmatās. Apskatot vairāku izdevniecību mācību grāmatas, darba autore secina, ka tekstu fragmenti mācību grāmatās ir sarežģīti un neveido izpratni par literāru darbu kopumā. Šeit jāpaļaujas uz skolotāja profesionalitāti atšifrēt un ieinteresēt skolēnus.

4.attēls Rezultāti par daiļdarbu izvēli

Analizējot 4.attēlā apkopotos rezultātus, darba autore secina un pēc pieredzes var teikt, ka šobrīd sākumskolas posmā aktuālas ir dienasgrāmatu tipa grāmatas, piemēram, Dž. Kinnijs “Grega Dienasgrāmata”, R.R. Rasela “Nikijas Dienasgrāmata”. Ja analizējam šo grāmatu izklāsta veidu, tas ir viegli uztverams, īsiem vienkāršiem teikumiem un vieglā saprotamā valodā. Saturs

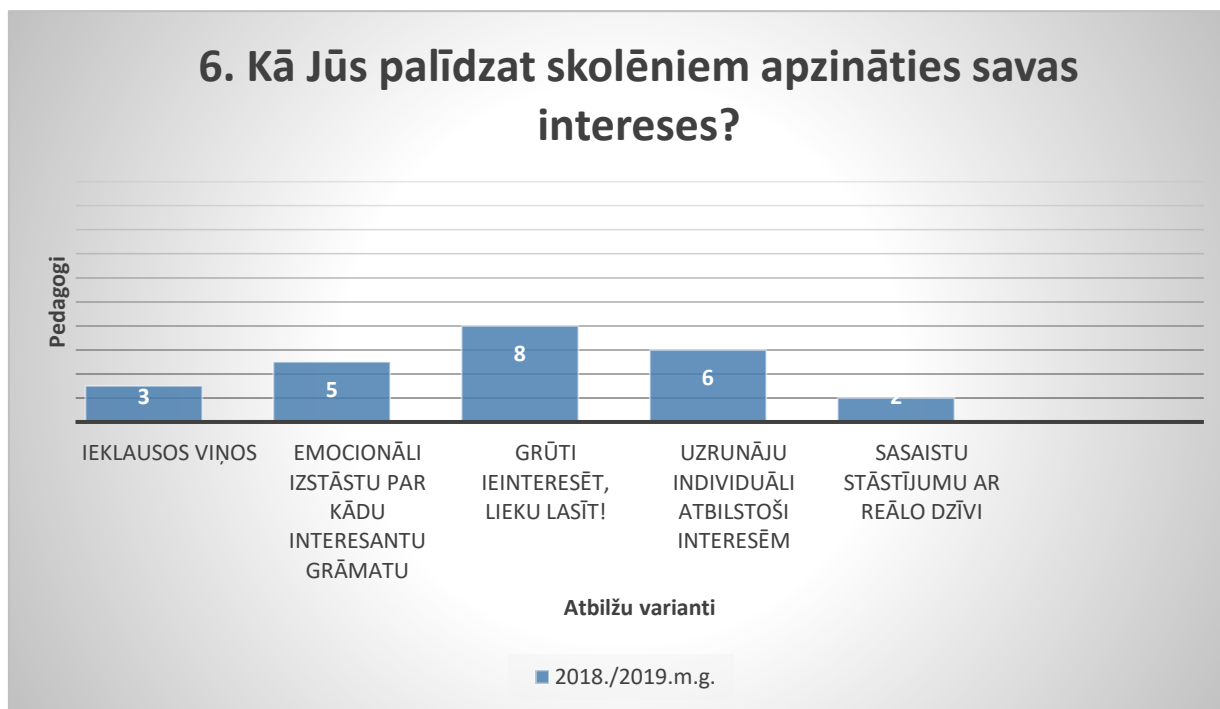
bagātīgi papildināts ar dažādām karikatūras stila ilustrācijām. Tas nozīmē, ka viegli lasāms un rezultātu var sasniegt ātri. Saturs šajās grāmatās ir par vienaudžiem skolā, kas ir interesanti un aktualizē arī vienaudžu problēmas reālajā skolas dzīvē. Daudzi respondenti atzīmē arī jaunāko literatūru, ko lasa skolēni. Latvijā notiek dažādas lasīšanu veicinošas kampaņas, kurās var piedalīties gan ģimenes, gan skolas. Piemēram, Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bērnu literatūras nodaļas veidotā “Bērnu, jauniešu un vecāku žūrija 2019”, kuras piedāvājumā ir jaunākā literatūra. Izdevniecību organizētā “Mazā bibliotēka”, kas piedāvā jaunākās izdevniecības grāmatas ar dažādiem uzdevumiem un aktivitātēm. Vairumam skolēnu īstas intereses par lasīšanu un grāmatām nav, tādēļ lasa tikai skolotāja ieteiktos tekstus, tieši tādēļ ir būtiski pievērst pastiprinātu uzmanību tieši tekstu izvēlei, lai sniegtu skolēniem pašu nepieciešamāko un varbūt to minimumu, kas veicinātu interesi par lasīšanu turpmāk. Darba autore piekrīt, ka tekstiem ir jāmotivē lasītāji, jo viņiem ir jākorelē savas zināšanas ar zināšanām tekstā (Lerner, 2000, 405-407).

5.attēls Rezultāti par metodēm lasīšanas veicināšanai

Būtisks sākumskolas vecumā ir apbalvojums, kas kalpo kā ārējā motivācija, jo iekšējās motivācijas veidojošie faktori šajā vecumposmā vēl tikai attīstās. Kā redzams 5.attēlā piecpadsmit respondenti savās atbildēs, kā vienu no metodēm atzīmē tieši apbalvojumu, ko pasniedz dažādos laika posmos-mēneša vai pusgada beigās, kā kritēriju izvirzot gan kurš vairāk vienību izlasījis, kurš biežāku, kurš labāk aizstāvējis izlasīto. Aktuāli ir veidot lasītāja dienasgrāmatu mācību gada griezumā, atspoguļojot tajā būtiskāko-autoru, nosaukumu, galvenos varoņus un rekomendāciju,

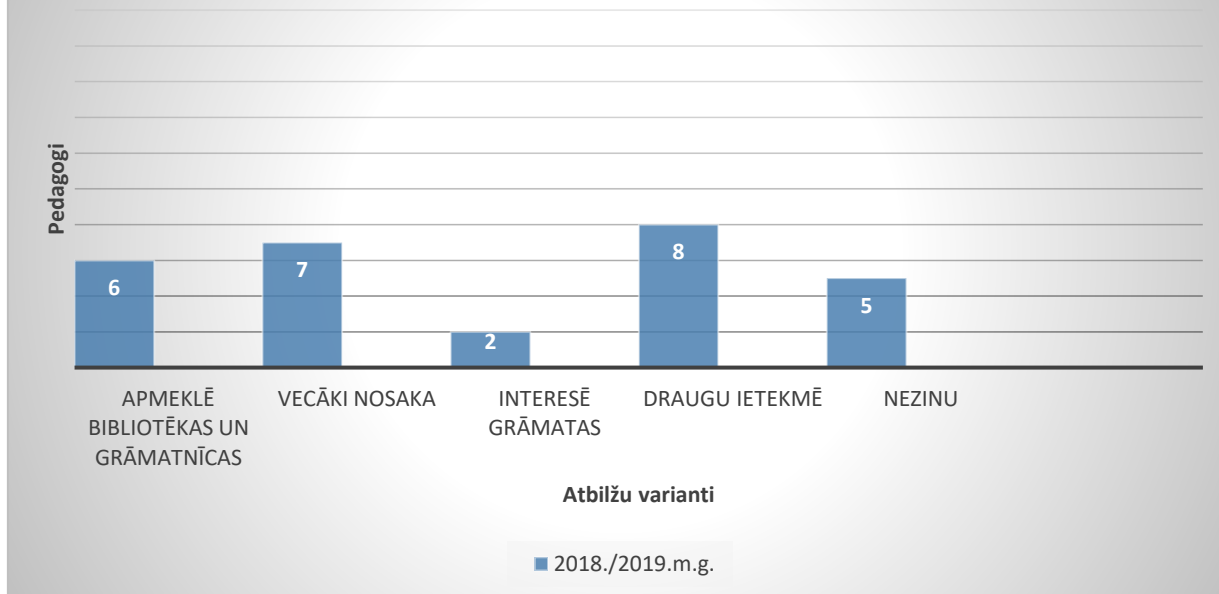
kāpēc ieteiktu šo grāmatu izlasīt draugam. Šajā vecumposmā 3.klases skolēniem būtiska ir sacensība, lai pašapliecinātos un celtu savu pašapziņu, dažkārt tā ir laba metode, ar kuras palīdzību skolotājs it kā panāk vēlamo rezultātu bērnam kā mērķi izvirzot tieši sacensību, nevis lasīšanu!

6.attēls Rezultāti par skolēnu interešu apzināšanu

Apskatot 6.jautājuma rezultātus, darba autore secina, ka ir grūti ieinteresēt skolēnus, taču ir vēl viens būtisks nosacījums, kas atvieglo skolotāja darbu un palīdz atlasīt materiālu, tas ir iepazīt skolēnus. Nezinot bērnu personības īpatnības, nevar pareizi virzīt attīstību, nevar atlasīt nepieciešamo literatūru, izvēlēties atbilstošu metodi un izplānot mācību stundu. Analizējot datus redzams, ka skolotāji cenšas ieinteresēt skolēnus-6 respondenti individuāli uzrunā skolēnus atbilstoši viņu interesēm. Šeit būtiski atzīmēt un ieinteresēt ne tikai tos, kuri lasa maz un reti, bet vēl būtiskāk ir uzturēt interesi un piedāvāt kaut ko jaunu tiem skolēniem, kuri lasa ne tikai skolotāja ieteikto literatūru. Bieži vien nepievēršot pietiekošu uzmanību centīgākajiem skolēniem, arī viņiem ar laiku zūd interese. Nozīmīgi ar šī atgriezeniskā saite, kad ne tikai skolēns izstāsta par lasīto, bet arī pedagogs padalās ar saviem iespaidiem par izlasīto. Diemžēl ne vienmēr skolotāji šo atgriezenisko saiti iegūst. Bez tās nevar spriest par pārmaiņām, kas notikušas skolēnos. Radošs skolotājs analizē savu darbu. Iecerot un veicot mācību izmēģinājumus, viņš meklē pieeju radošai sadarbībai ar skolēniem – ieinteresē, izplāno, paredz, rosina, izvērtē.

7. Kā Jūsaprāt bērni izvēlas, ko viņi lasīs?

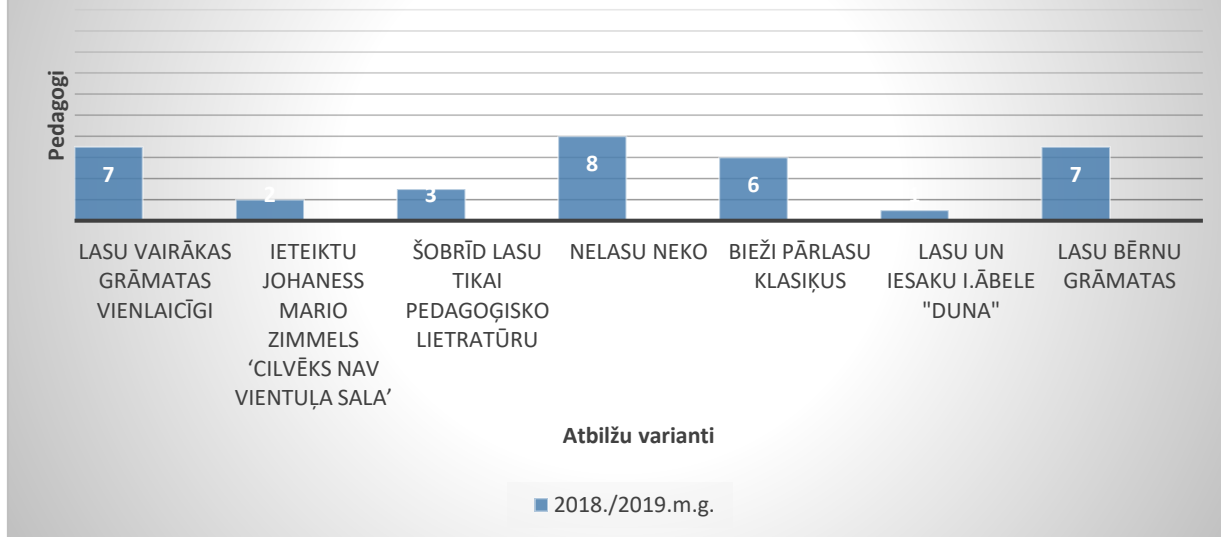

7.attēls Rezultāti par lasāmvielas izvēli

7.attēlā apkopotie dati, liecina, ka pedagogiem ir grūtības atbildēt uz jautājumu, kā bērni izvēlas, ko viņi lasīs. Vairāki pedagogi intervijā atzina, ka nav īsti vērsuši uzmanību tam, kā bērni izvēlas. Šie rezultāti liek daudz ko pārdomāt par to, kā strādā skolotājs. Vai skolotājs vispār ir bērnu dēļ un cik ļoti ievēro bērnu intereses? Te skaidri parādās, ka skolotāju neinteresē bērnu domas, viņš tikai gatavs mācīt to, ko pats uzskata par vērtīgu un atzīstamu. Taču lielākoties bērnu izvēli nosaka tuvākie ģimenes locekļi, draugi un arī skolotājs. Bērnu izvēle tiek atstāta otrā plānā pēc pieaugušā interesēm. D.Ausekle un I.Kangro uzsver, ka skolēnu lasīšanas interešu veicināšana ir viens no svarīgākajiem uzdevumiem mūsdienu skolā, jo tas ir saistīts ar būtiskām problēmām, ar kurām sabiedrībai nākas saskarties jau šodien un nāksies saskarties arī tuvākajā nākotnē. Viena no būtiskākajām problēmām, kas neatliekami risināma, ir saistīta ar faktu, ka skolēnu lasīšanas intereses mūsdienās daudz mazākā mērā nekā agrāk nosaka skola, bet tās ietekmē “lasīšanas mode” dažādās jauniešu grupās un masu kultūra. Šīs parādības cēloņi lielā mērā sakņojas mācību satura atlasē un eksaminācijas tradīcijās, kas izveidojušās pēdējos gados. (D. Ausekle, I. Kangro,6)

Caur grāmatu notiek dialogs starp vecākiem un bērniem. F.Viana un M.Teixeira (Viana,Teixeira, 2002, 24) uzskata, ka bērna vēlme iemācīties lasīt un no grāmatām un stāstiem saņemtā pozitīvā iedarbība ir divas formālās lasītprasmes apguves pamatprasības. Ja apkārtesošie pieaugušie raksta un lasa, bērnam modīsies interese par lasīšanu un rakstīšanu. Skolotājs ir tas, kuram ar savu paraugu būtu jāieinteresē, jāiedrošina un jāiedvesmo bērnus mīlēt grāmatu, apgūt lasīšanas kultūru un ievērot tās ētiku.

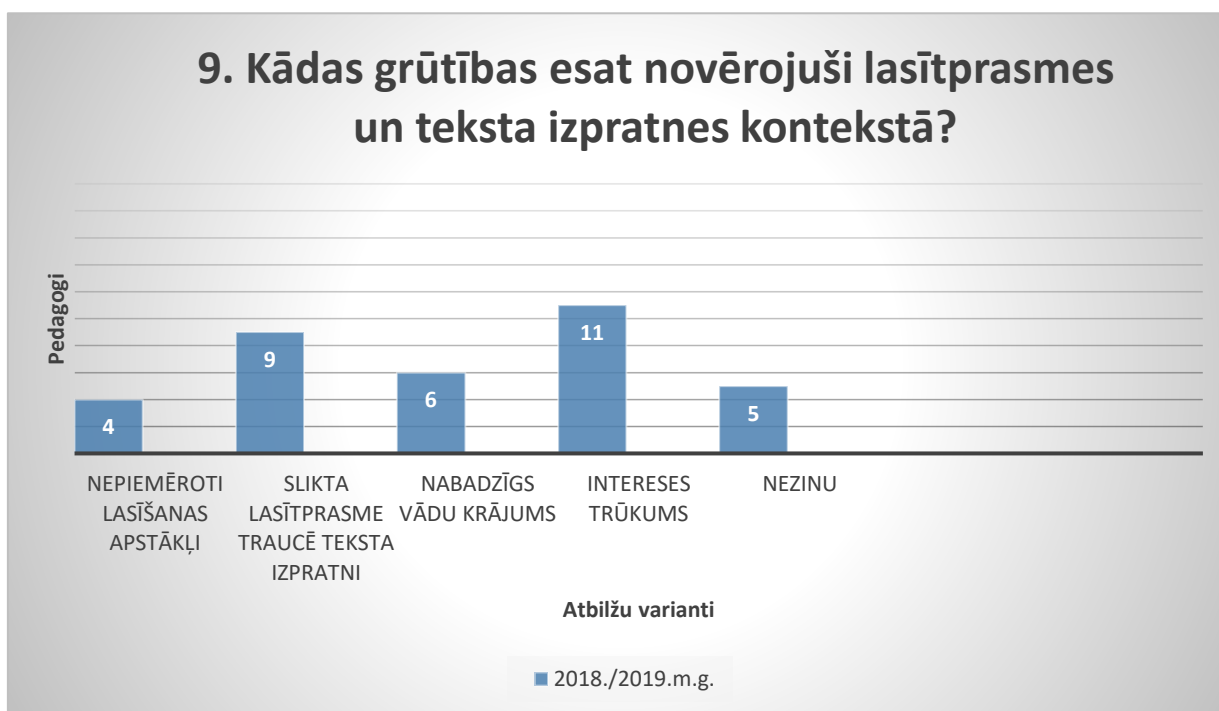
10. Ko Jūs šobrīd lasāt un ko ieteiktu izlasīt kolēģiem?

8.attēls Rezultāti par pedagogu lasīšanas interesēm

Astotajā attēlā apkopotie dati par to, ko datu ievākšanas brīdī lasa skolotāji, liecina, ka skolotāji lasa daudz, tikai pārsvarā to dara mājās, un sanāk, ka savu paraugu skolēniem skolā nedemonstrē. Astoņi respondenti atzīmējuši, ka šobrīd neko nelasa, bet precizējot atbildes, kā iemesls tiek minēta aizņemtība darbā un ģimenē. Interesanti, ka vairāki respondenti lasa tieši bērnu literatūru, kā iemeslu minot, ka līdz ar bērna ienākšanu ģimenē atsākusies interese par bērnu grāmatām, kā arī jaunie pedagogi lasa šī brīža aktuālo bērnu literatūru, lai varētu diskutēt ar saviem skolēniem par izlasīto, tādējādi demonstrēt, ka arī viņi ir aktīvi lasītāji.

9. Kādas grūtības esat novērojuši lasītprasmes un teksta izpratnes kontekstā?

9.attēls Rezultāti par grūtībām lasītprasmes un teksta izpratnes kontekstā

Nav noslēpums, ka lasīšana prasa piepūli, bet dažādu stratēģiju pielietošana spēj piesaistīt un noturēt bērna interesi, ļaujot viņam brīvi izvēlēties lasīt motivējošus tekstus. Apkopotie dati 9.attēlā apliecina, ka viena no grūtībām, ko saskata pedagogi lasītprasmes un teksta izpratnes kontekstā pirmkārt ir intereses trūkums un tikai pēc tam seko sliktā, bieži vien lēnā lasītprasme, kas traucē uztvert tekstu kā kopumu un tad arī zūd interese. Skolas gados apgūtās lasīšanas izpratnes prasmes ietekmē skolēna mācību sasniegumus pozitīvi vai negatīvi mūža garumā. Pozitīva ietekme ir vērojama personām, kā lasīšanas izpratnes spējas uzlabojās, bet negatīva ietekme ir vērojama personām, kā lasīšanas izpratnes spējas neuzlabojās. B.Blūms (Bloom,1995, 60) atzīmē, ka pastāv saikne starp skolēna spējām saprast lasītu tekstu un sasniegumiem matemātikas, zinātņu, valodu un literatūras priekšmetos. Tikai caur brīvu un spontānu lasīšanas aktivitāti ir iespējams radīt jaunus lasītājus un izplatīt mīlestību pret lasīšanas, atpūtas un mācīšanās kombināciju kopumā.

3.3. Skolēnu pedagoģiskā novērojuma rezultāti

Darba autore uzskata, ka nedrīkst piespiest skolēnus lasīt; ieinteresējot var virzīt uz vēlamo rezultātu – pirmām kārtām rakstnieka darba asociatīvu uztveri. Jāmudina bērnu salīdzināt izlasīto ar savu pieredzi, uzskatiem – pievienoties autoram vai strīdēties ar viņu. G.Pļavkalns raksta: “..manā uztverē literatūra jeb daiļliteratūra ir mākslas(plašākā nozīmē) literārais paveids, sacerējumi, kas apmēram vienlaikus rosina dažādus psihes aspektus (prātu, iztēli un jūtas). Literatūra, kas kaut cik iezīmīgi rosina tikai intelektu, vispār nav māksla un līdz ar to zināmā nozīmē nav īsta literatūra.” Var tikai pievienotie šim māksla skaidrojumam, jo rakstnieks jau nerada sev par prieku, bet lai kaut ko pateiktu arī mums – lasītājiem, bet mums pateiktais jāmāk uztvert un izprast.

Novērojumus un pārrunas rezultātus ar 3.klases skolēniem, darba autore apkopojusi tabulās skatīt 2.-9.tabulu.

2.tabula Traucēkli teksta izpratnei

Sniegtās atbildes	Respondentu skaits
Apkārtējās skaņas-zvani, pulksteņa tikšķi utt.	12
Spožs objekts (saule, mākslīgais apgaismojums (lampa)	5
Gari teksti	11
Nesaprotami vārdi (īpaši senlaiku)	14
Teksta noformējums	7
Ja kāds lasa lēnām	20

Apjautājot skolēnus par to, kas traucē uztvert tekstu, vairāki skolēni atzīmēja, ka tieši lēna lasītprasme traucē izprast tekstu. Klases kolektīvā ir vairāki bērni, kuriem lasītprasme ir lēna, taču no klausītājiem tas prasa pacietību un labu uzmanības koncentrēšanu. Darba autorei būtiski turpmākā darba uzlabošanai šķiet tieši ārējie faktori, kurus savās atbildēs min skolēni. Šos faktorus var novērst nekavējoties, lai uzlabotu teksta izpratni visas klases līmenī. Tieši nesaprotami vārdi traucē teksta izpratnei 14 skolēniem. Projekta "Education Strategies adult education" ietvaros 2017. gadā izstrādātajā Rokasgrāmatā skolotājiem “Lasītmācīšana viegli un ar prieku” tiek atzīmēts, ka lasītājam jāzina vārds pirms lasīšanas aktivitātes īstenošanas, ja tas ir saglabājies viņa mentālajā vārdnīcā, bet, nezinot vārda pareizo nozīmi vai zinot to nepietiekami, var pārprast vai nesaprast tekstu kopumā, kā arī teikumu un rindkopu virknējumu.

3.tabula Vēlamie teksti lasīšanai skolā

Sniegtās atbildes	Respondentu skaits
Ne vairāk kā 2 lpp.	12
Radošie teksti, ar iespēju papildināt nobeigumu	19
Lugas	25
Teksti, kur var attēlot kādu skaņu	14

Analizējot atbildes uz jautājumu, kādus tekstus paši bērni vēlētos lasīt, interesants šķiet fakts, ka vairums vēlētos lasīt tieši lugas, lai gan 3.klasē šis ir tikko iepazīts žanrs. Skolēni izvēlētos lasīt radošus, citādus tekstus, kas varētu tikt papildināti ar kādu aktivitāti. Tieši lugu izvēle ir saistīta ar dramatisācijas iespējām, jo šī jau ir jaunrade jeb līdzradīšana. Ārpusklases aktivitātēs skolēni labprāt izvēlas spēlēt teātri.

4.tabula Nevēlamie teksti lasīšanai skolā

Sniegtās atbildes	Respondentu skaits
Avīzes	27
Gari teksti	19
Stāsti ar bēdīgām beigām	17

Pārsteidzoši šķiet rezultāti par nevēlamo tekstu lasīšanu, kur visbiežāk tiek minētas avīzes. Precizējot šīs atbildes, atklājas, ka skolēniem avīzes saistās ar kaut ko neinteresantu, vecu un garlaicīgu, taču fakts, ka avīzes varētu lasīt arī internetā, skolēnos rosina interesi. Protams, ka gari teksti nepatīk nevienam, sevišķi laikā, kad lasīšanas modi nosaka “dienasgrāmatu” tipa grāmatas.

5.tabula Mana tekstu izvēle lasīšanai klasē

Sniegtās atbildes	Respondentu skaits
Lugas	24
Anekdotas	27
Pasakas	21
Īsi stāsti	17
Enciklopēdijas bērniem	29
Pusaudžu grāmatas	25
Komiksi	26
Vienaudžu ieteiktās grāmatas	22

Literatūras žanru izvēlē skolēni labprāt izvēlētos īsus, viegli uztveramus tekstus, taču ne mazāk svarīgi ir tas, ka šajā vecumposmā parādās agrīnās pusaudžu vecumposma iezīmes, līdz ar

to aktuālas ir pusaudžu grāmatas, kā arī liela ietekme ir vienaudžu ieteiktajām grāmatām. Priece tas, ka skolēni labprāt izvēlas lasīt enciklopēdijas.

6.tabula Lasīšanas veicinātāji

Sniegtās atbildes	Respondentu skaits
Vecāki	24
Radi	5
Pašiniciatīva	1

Patīkami pārsteidz tas, ka lasīšanas veicinātāji tomēr ir ģimene, kas liecina par to, ka lasīšanas tradīcijas ģimenēs nav zudušas un vecāki ir aktīvi lasītāji. Tieši vecāku loma un paraugs kalpo tam, ka skolēns arī nākotnē būs aktīvs lasītājs. To, ka vecāki iesaistās un lasa paši, darba autore izjūt arī ikdienas darbā.

7.tabula Lasīšana kā brīvā laika pavadīšanas veids

Sniegtās atbildes	Respondentu skaits
Labprāt lasu brīvajā laikā	19
Nē, nelasu	11

Apjautājot respondentus, pierādās, ka arī brīvajā laikā skolēni izvēlas lasīšanu kā brīvā laika pavadīšanas veidu, taču diezgan ievērojams ir to respondentu skaits, kas nelasa.

8.tabula Bērniem saprotamākie žanri

Sniegtās atbildes	Respondentu skaits
Stāsts	22
Pasaka	24
Dzeja	5

Skolēniem saprotamākie žanri ir pārsvarā stāsti un pasakas, taču šīs atbildes ir saistītas arī ar skolēnu līdzšinējo pieredzi un zināšanām, jo 3.klasē vēl netiek apskatīti citi literatūras žanri, vai arī tiem pieskaras vispārīgi.

9.tabula Lasīšanas nepieciešamības pamatojums

Sniegtās atbildes	Respondentu skaits
Attīsta smadzeņu darbību	27
Papildina vārdu krājumu	28
Var uzzināt kaut ko jaunu, padara zinošāku	27

Paplašina manu pieredzi	21
Attīsta fantāziju	28
Ļauj paātrināt lasīšanas tempu	17
Māca pareizi rakstīt	12

Apkopojot un analizējot skolēnu sniegtās atbildes, kas apkopotas 2.-9.tabulā, uzskatāmi parādās, skolēnu intereses, kas ir labs pamats, lai turpmāk varētu piemeklēt viņiem interesējošus tekstus. Skolēni izteica viedokli, ka avīzēs ir ļoti daudz teksta un viņiem nepatīk burtu lielums avīžu tekstos. Ja avīzes bērņus baida, tad enciklopēdijas, kas arī ir izziņas literatūra, ir tieši tas, ko skolēni izvēlētos lasīt klasē (skatīt 4.tabulu). Luga kā jauns žanrs 3.klases skolēnos ir raisījusi īpašu interesi, ko darba autore veidojot izmēģinājuma darbību ņems vērā un izmantos kā vienu literatūras veidiem teksta izpratnes veicināšanai. Pārsteidzošas ir atbildes par lasīšanas pamatojumu, kas nenoliedzami ir arī vecāku ieguldījums un sarunas ar bērņiem par lasīšanas nepieciešamību. Turpinot pētījumu par teksta izpratnes veicināšanu, darba autore noteikti ņems vērā skolēnu sniegtās atbildes par traucējošiem faktoriem teksta izpratnei (skatīt 2.tabulu). Visi minētie faktori ir ietekmējami un novēršami, kas būtiski uzlabotu skolēnu spēju izprast tekstu.

Apkopojot iegūtos rezultātus tiek secināts, ka skolēnu intereses un izvēles literatūras žanru ziņā ir ļoti daudzpusīgas, kas ļauj apsvērt iespēju piedāvāt dažādu žanru tekstus, ievērojot, ka tekstiem tomēr jābūt īsiem un interesēm, aktualitātēm atbilstošiem.

3.4. Pedagoģiskās darbības izmēģinājuma programmas izveide teksta izpratnes veicināšanai 3.klasē un iegūtie rezultāti

Ņemot vērā iegūtos datus par skolēnu lasīšanas interesēm un žanriem, kurus respondenti labprāt izvēlas lasīšanai (skatīt nodaļu 3.2. un 3.3.), darba autore izvēlējās tekstus pedagoģiskās izmēģinājuma darbības veidošanai. Tekstu izvēlē tika ņemts vērā arī mācību satura apguves temats atbilstoši Valodas jomas programmai 1-9.klasei un tematiskajam plānam, kā arī tā brīža aktualitāte sociālā un kultūras pašizpaušmes jomā. Izstrādātā pedagoģiskās darbības izmēģinājuma programma teksta izpratnes veicināšanai pievienota 1.pielikumā.

Tā kā liecina iegūtie dati, skolēni labprāt izvēlētos īsus, viegli uztveramus tekstus un vairākums klasē labprāt darbotos ar uzziņas literatūru, kā piemēru respondenti ir minējuši enciklopēdiju (skatīt 4.tabulu). Darba autore pedagoģiskās darbības izmēģinājuma darbības veikšanai skolēniem piedāvā arī uzziņas literatūru. Iegūtie dati pēc skolēnu pedagoģiskā novērojuma liecina, ka būtiski izvēloties tekstus jāņem vērā jaunās paaudzes interese par jaunajām tehnoloģijām, tās nedrīkst ignorēt, organizējot pedagoģisko procesu, tostarp lasītprasmes apguvi un pilnveidi.

I. Skulte uzskata, ka rezultāts ir atkarīgs no sociokulturālā akcepta un interpretācijas plašākā sabiedrībā, jo elektroniskā grāmata arī ir rakstu zīmēs kodēts verbāls teksts, un no bērnu izpratnes un attieksmes pret to, ko un kā, kur un kādēļ viņi lasa, ir atkarīga gan tās konceptuālā uztvere, gan popularitāte, turklāt elektroniskajai grāmatai ir savas priekšrocības: 1) atrašanās nelielā, pārnēsājamā ierīcē; 2) iespēja mobili no jebkuras vietas sameklēt nepieciešamo izdevumu vai teksta fragmentu (Skulte, 2011).

Lai sastādītu uzdevumus, kas palīdz veicināt teksta izpratni un noteikt apguves līmeni, darba autore atsaucoties uz teorētiskajā literatūrā veiktajiem pētījumiem, izmanto B. Klema veikto pētījumu par mūsdienu lasīšanas paradumiem apkopotos ieteikumi teksta izpratnes veicināšanai: lasi ar mērķi;

atmet lieko;

izveido pareizus lasīšanas paņēmienus;

izcel tekstā svarīgāko;

pārveido tekstu attēlos.(B.Klemms 2014).

No 2020. gada 1. septembra Latvijas skolās pakāpeniski sāk ieviest mācību saturu un pieeju atbilstoši jauniem pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības standartiem, lai gan 3.klases skolēni šobrīd vēl neuzsāk mācības pēc jaunā satura, veidojot pedagoģiskās darbības izmēģinājuma programmu, darba autore ņēma vērā vairākas nostātnes, kas būtiskas jaunajā mācību saturā, piemēram sasniedzamos rezultātus, ziņu skolēnam un arī vērtēšanu. Kompleksais

sasniedzamais rezultāts beidzot 3.klasi Noteikumos par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu formulēts šādi: VL.3.1.1.3. Skaidri un ar izpratni lasa mācībām un savām interesēm atbilstošu tekstu. Atbild uz jautājumiem un pats uzdod jautājumus (Ministru kabineta noteikumi Nr. 747., Rīgā 2018. gada 27. novembrī (prot. Nr. 56 38. §) Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem).

Savukārt Skola2030 Latviešu valodas jomas programmas paraugā 1.-9.klasei (<https://mape.skola2030.lv/resources/318>) sasniedzamie rezultāti teksta izpratnei tiek izvirzīti visā mācību satura apguves posmā.

Darba autore, iepazīstoties ar šo paraugprogrammu un sasniedzamajiem rezultātiem 3.klasē, teksta izpratnei izvirzīja šādus sasniedzamos rezultātus: **Pilnveidot prasmes izmantot caurlūkošanas stratēģiju lasīšanas procesā, apzinoties dažādas iespējas teksta labākai izpratnei** (konteksts, vārdnīca, jautājumi klasesbiedriem u. c.). **Pilnveidot prasmi skaidrot vārda nozīmi pēc konteksta, meklēt vārdu nozīmes skaidrojumus vārdnīcās, izmantot sev noderīgus paņēmienus jaunu vārdu iegaumēšanā.**

Veidojot pedagoģiskās darbības izmēģinājuma programmu teksta izpratnes veicināšanai, darba autore teksta apguvē un izpratnei, šajā gadījumā lasīšanas procesā, ievēroja un izcēla vairākus posmus:

- sagatavošanās teksta satura izpratnei;
- uzdevumi, kas veicami teksta lasīšanas laikā;
- teksta pirmreizēja lasīšana ar uzdevumu;
- teksta atkārtota lasīšana ar daudzveidīgiem uzdevumiem;
- uzdevumi pēc lasīšanas – iegūtās pieredzes kritiska izvērtēšana un izmantošana jaunās situācijās.

Darba autore katram no šiem posmiem izvirzīja sasniedzamos rezultātus un, pēc savas pieredzes, kā arī analizējot uzdevumus mācību grāmatās, apkopoja idejas un darbības, lai veiksmīgi sasniegtu izvirzītos sasniedzamos rezultātus (skatīt 2.pielikumā). Tie palīdzēs turpmākajā darbā atlasīt piemērotus uzdevumus teksta izpratnes veicināšanai.

Pēc programmas aprobācijas 3.klasē tika apkopoti iegūtie rezultāti un atspoguļoti 10.tabulā, ņemot vērā iepriekš zinātniskajā literatūrā apskatītos un darba 2. nodaļā izvirzītos kritērijus teksta izpratnei:

10.tabula Teksta izpratnes izvērtēšanas rezultāti 3.klases skolēniem

Kritērijs teksta izpratnei	S (sācis apgūt)	T (turpina apgūt)	A (apguvis)	P (apguvis padziļināti)
Nosaka tēmu, žanru, tematiku, teksta struktūru	0	4	8	18
Atbild uz jautājumiem. Uzdo/abild atvērtos jautājumus par saturu.	1	6	10	13
Formulē galveno domu	0	4	20	6
Veido plānu, domu karti- vizualizē	0	1	23	6
Saskata saikni ar iepriekšējām zināšanām	0	0	19	11

Apkopojot iegūtos rezultātus, redzams ka vairākiem respondentiem 3-4 skolēniem tomēr ir grūtības saprast tekstu, jo tajā ir pārāk daudz vārdu, kuru nozīmi bērns nezina, kas būtībā ir saistīts ar divvalodību ģimenē un ne tik plašo vārdu krājumu. Tomēr kopumā iegūtie dati liecina, ka lielākā daļa respondentu jau šobrīd, lai gan ir mācību gada sākums, uzrāda labus rezultātus un apguvuši mācību saturu padziļināti. Dažiem no skolēniem, par spīti labai lasīšanas tehnikai, tomēr ir grūtības saprast un atcerēties lasīto. Citas grūtības – dažos gadījumos lasītā izpratnes problēmas ir saistītas ar lasīšanas metodēm vai atmiņas traucējumiem. Lasītā teksta izpratnes traucējumi visbiežāk ir nepietiekama prasme atstāstīt izlasīto un izveidot kopsavilkumu, grūtības atbildēt uz jautājumiem par lasīto.

Cenšoties atrast veidu, kā palīdzēt skolēniem uzlabot lasītā izpratni, darba autore izveido ieteikumus, kas palīdzētu teksta izpratnei:

- Sagatavot zibkartītes ar nepazīstamiem vai sarežģītiem vārdiem no teksta, ko bērni lasīs.
- Stundu laikā mācīt bērniem, kā vārdnīcā atrast nepazīstamos vārdus un apspriest to nozīmi teikuma ietvaros.
- Sadalīt bērna lasīto stāsta gramatiskajās sastāvdaļās: darbības vieta, galvenais varonis, darbība un rezultāts.
- Doties uz bibliotēku vai grāmatu veikalu; ļaut bērniem pašķirstīt grāmatas, lūdzot pievērst uzmanību ilustrācijām un atrast varoņu vārdus; klasē apspriest, par ko, viņuprāt, šie stāsti varētu būt, kas varētu notikt ar varoņiem.

Tā kā darba autore ir arī klases audzinātāja 3. klasei, kurā notiek pedagoģiskās izmēģinājuma programmas aprobēšana, tapa arī ieteikumi vecākiem, kas palīdzētu sekmēt teksta izpratni bērniem, kuriem ir grūtības:

- Klausīties savu bērnu lasām pāris minūtes dienā. Lasītās grāmatas līmenim vajadzētu būt nedaudz zemākam nekā skolā lasītajām, lai uzlabotu lasīšanas tempu.
- „Iziet” cauri stāstam lappusi pa lappusei un aplūkot attēlus, ilustrācijas, virsrakstus, sānjoslas utt. Šīs darbības palīdzēs bērnam sagatavoties lasītajam, kā arī veicinās izpratni un koncentrēšanos.
- Pārlasīt mīļākās grāmatas. Pazīstamu grāmatu pārlasīšana ir labs tempa un dekodēšanas treniņš, kas arī paaugstinās bērna izpratnes līmeni.

Secinājumi

1. Mūsdienu digitālajā laikā atdzimst grāmata un lasīšana kā vērtība, jo literatūra cildina skaisto, patieso, kas atrodams katrā cilvēkā. Lai kļūtu par lasītāju, nozīmīga ir interese par teksta saturu un izpratne par izlasīto, tā ir mijiedarbība starp lasītāju un tekstu.
2. Par prioritāti mūsdienās skolā netiek izvirzīts lasīšanas ātrums, bet gan lasītā izpratne, kas ir ieguldījums tālākā personības attīstībā. Literatūras lasīšanu šajā vecumposmā nosaka intereses, izteiktais kustīgums, personīgā pieredze, uztveres spējas un lasītāja pieredze. Jaunākā skolas vecuma bērns apgūst lasīšanu integrētā mācību procesā, tas ļauj iepazīt dažādus tekstus.
3. Tekstu izvēle neaprobežojas tikai ar daiļliteratūru, jo daudzveidīgāki teksti, jo lielāka iespēja apgūt valodu un literatūru kā vienotu sistēmu.
4. Literatūra spēj skolēnam sniegt gan zināšanas, gan emocijas, gan arī sekmē viņa garīgo, sociālo, ētisko un estētisko vērtību veidošanos, ir svarīgi, lai izvēlētie teksti atbilstu skolēna kā personības vajadzībām un lai tiem būtu vērtīborientējošs raksturs.
5. Daudzveidīgas metodes palīdz skolēnam veiksmīgi iepazīties, izprast un atzīt literatūrā ne tikai ētiski estētiskās vērtības, bet pašu daiļdarba un rakstnieka nolūku, kā arī veidotu skolēna attieksmi pret daiļdarbu.
6. Pastāv vairāki riski, kas kavē pilnvērtīgi uztvert tekstu - lasīšanas ātrums, intereses zudums, māksliniecisko līdzekļu uztveres grūtības. Teksta izpratnei ir trīs vērtēšanas pamatkritēriji - izlasītais teksts ir izprasts; izlasītais teksts ir daļēji izprasts un izlasītais teksts nav izprasts.
7. Viens no sekmīga mācību procesa organizācijas priekšnoteikumiem ir skolotāja kompetence kultūrfilozofijas, mācību satura un metodikas jomā. Šo kompetenci raksturo prasme praktiski īstenot mūsu laikmetam aktuālas idejas.
8. Tikai zinot bērnu personības īpatnības, var pareizi virzīt attīstību, var atlasīt nepieciešamo literatūru, izvēlēties atbilstošu metodi un izplānot tādu mācību stundu, kas rosinātu interesi par lasīšanu un virzītu skolēnu uz pilnvērtīgu teksta izpratni.
9. Ja apkārtesošie pieaugušie raksta un lasa, bērņā modīsies interese par lasīšanu un rakstīšanu. Skolotājs ir tas, kuram ar savu paraugu būtu jāieinteresē, jāiedrošina un jāiedvesmo bērnus mīlēt grāmatu, apgūt lasīšanas kultūru un ievērot tās ētiku.
10. Pētījums liecina, ka grūtības lasītprasmes un teksta izpratnes kontekstā pirmkārt ir intereses trūkums un tikai pēc tam seko sliktā, bieži vien lēnā lasītprasme, kas traucē uztvert tekstu kā kopumu un tad arī zūd interese.
11. Tekstu izvēle neaprobežojas tikai ar daiļliteratūru un skolēniem ir dabīga interese par dažāda žanra tekstiem.

12. Savākie dati no skolēniem apliecina, ka teksta izpratnei un uztverei pastāv vairāki tūlītēji novēršami riski-ārējie kairinātāji (gaisma, troksnis), taču tiek minēti arī faktori kā lasīšanas ātrums un nesaprotami vārdi tekstos. Šie faktori tiks ņemti vērā plānojot un īstenojot pedagoģisko izmēģinājuma darbību.

13. Teksta izpratni veicina interese par tekstu, teksta aktualitāte.

Priekšlikumi

1. Turpināt uzlabot skolēnu lasīšanas tempu, jo lēna lasītprasme traucē izprast tekstu.
2. Paplašināt skolēnu vārdu krājumu, nezinot vārda pareizo nozīmi vai zinot to nepietiekami, var pārprast vai nesaprast tekstu kopumā, kā arī teikumu un rindkopu virknējumu.
3. Skolotāja darbībām stundās ir jāorientējas uz skolēnu izpratnes uzlabošanu, tāpēc viņam jāzina par stratēģijām un to pielietošanu pirms lasīšanas, pēc lasīšanas un lasīšanas laikā. Skolotājam jāiesaka, kādas stratēģijas skolēns var izmantot mājās, lasot vienatnē.
4. Lasīšanas paradumu veidošanās ir ilgstošs process, un tam ir jā sākas jau agrā bērnībā pirms lasīšanas apguves skolā. Interesi sākotnēji jāveido vecākiem.

Literatūras un citu avotu saraksts

1. Andersone, R., Maslo, I., Krūze, A., Rutka, L., & Zogla, I. (2010). Valsts izglītības standartiem atbilstošas mācību literatūras satura izstrāde un izvērtēšana.,pieejams: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/mac_lit_izstrade_20100202.pdf (skatīts 2018. gada 28.maijā)
2. Anspoka, Z., Tūbele, S. (2015). Lingvodidaktika. Latviešu valoda 1.-6.klasei. Sākumskolas un pamatskolas skolotājam. Latviešu valodas aģentūra.
3. Anspoka, Z. (2008). Latviešu valodas didaktika.1.-4.klase. Monogrāfija. Rīga:Raka.
4. Anspoka, Z. (2013). Daži lingvodidaktikas aspekti valodu mācīšanās veicināšanai pirmsskolā un sākumskolā. No: Valodu mācības pirmsskolā un sākumskolā. Zinātnisko rakstu krājums. Rīga: Zelta rudens.
5. Ausekle, D., Kangro, I. (2015). Lasīšanas interešu veicināšana studiju procesā augstskolā un mācību stundās skolā. <http://dx.doi.org/10.17770/sie2015vol1.304>.
6. Baldiņš, A., Raževa, A. (2001). Klases audzinātāja darbs skolēnu personības izpētē. Rīga: Pētergailis.
7. Beckenbach, W. (2000). Lese- und Rechtschreibschwäche, Diagnostizieren und Behandeln. Lengerich: Pabst Science Publishers.
8. Black, P. J. et al. D. (2002). Working inside the black box: Assessment for learning in the classroom. London, UK: King's College London School of Education.
9. Bloom, B. S. (1995). İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme. (Çev. D. Ali Özçelik), İstanbul:Milli Egitim Basımevi.
10. Cain, K. (2010). Reading development and difficulties. BPS Blackwell.Eriksons, E. H. (1998). Identitāte: Jaunība un krīze. Jumava.
11. Geiger, J.F, Millis, K.K.(2004). Assesing the Impact of Reading Goals and Text
12. Geske, A. & Ozola, A.(2007). Skolēnu sasniegumi lasītprasmē Latvijā un pasaulē. Rīga, LU Akadēmiskais apgāds.
13. Geske, A., Grīnfelds,A., Kangro, A., Kiseļova, R. (2013). Latvija OECD Starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā 2012-pirmie rezultāti un secinājumi. Rīga: LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Izglītības pētniecības institūts.
14. Harlen, W. (2007). Assessment of Learning. London: Sage Publications LDT.
15. Reading for Understanding: The SQW3R Method, 2018, pieejams: <https://student.unsw.edu.au/reading-understanding> (skatīts 2018. gada 20.maijā)
16. Jansons, F. (1988). Mazais lasītājs un viņa interese par grāmatu. Padoms. Rīga: Liesma, 209.-220

17. Kaņepēja, R. (2012). Runātprasmes saikne ar apkārtnes un literatūras iepazīšanu. Ceļā uz skolu. Rīga: Zvaigzne ABC.
18. Klotiņa, I. (2008). Mācību literatūras izdevumu veidošanas noformējuma pamati. Pieejams:
http://www.bilingvals.lv/uploads_docs/A2_Klotina_Macibu_gramatas_1298358695.pdf
(skatīts 2018. gada 7.maijā)
19. Laiveniece, D. (2011). Darbs ar tekstu un tekstveide latviešu valodas mācībās. No: Ar mūsdienu acīm uz klasiskām lietām: saturs un metodika. Rakstu krājums. Rīga: LVA, 30-55.lpp.
20. Lasītprasmes mācīšana Eiropā: konteksts, rīcīpolitika un prakse. (2011). Starptautisks pētījums. Valsts izglītības attīstības aģentūra.
Pieejams: http://publications.europa.eu/resource/cellar/cb864934-0f5a-4984-bd56-51a8b9d44cfa.0014.03/DOC_1
21. Lasītmācīšana viegli un ar prieku. (2017). Rokasgrāmata skolotājiem.
http://easereading.org/wp-content/uploads/2015/12/Handbook_LV.pdf
22. Latviešu valoda 1.-9.klasei. Mācību priekšmeta programmas paraugs (2020). Valsts izglītības satura centrs | ESF projekts Nr.8.3.1.1/16/I/002 Kompetenču pieeja mācību saturā. <https://mape.skola2030.lv/resources/318>
23. Lerner, J. W. (2000). Learning Disabilities Theories Diagnonsis And Teaching Strategies. New York: Houghton Mifflin Company
24. Logsdon, A. What Is Reading Fluency?
Pieejams: <http://learningdisabilities.about.com/od/readingstrategies/a/What-Is-Reading-Fluency.htm>
25. Lūse, J., Miltiņa, I., Tūbele, S. (2012). Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa.
26. Mullis, I. V. S., Martin, M. O. (2015). Assessment Framework, 2nd Edition. USA: Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center
27. Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem. Ministru kabineta noteikumi Nr. 747, Rīgā 2018. gada 27. novembrī
<https://likumi.lv/ta/id/303768-noteikumi-par-valsts-pamatizglitibas-standartu-un-pamatizglitibas-programmu-paraugiem>
28. Palincsar, A., Brown, A. (1984). Reciprocal teaching of comprehension-fostering and comprehension-monitoring activities. Cognition and Instruction.
29. Paretson, D. G., Tinker, M. A. (1929). Studies of typographical factors influencing speed of reading. II Size of type. Journal of applied psychology, 13(2), 120-130.

30. Penaks, D. (1999). Kā romāns. Editions Gallimard, 1992 Omnia Mea.
31. Ptičkina, Ā. (1999). Lasīšanas mācības sākumskolā. Rīga: Pētergailis.
32. Rodari, Dž.(1988).Fantāzijas gramatika.Vieta:Padoms.
33. Rudzītis, J. (2000). Literatūras mācības skolā. Metodisks rosinātājlīdzeklis esošajiem un topošajiem literatūras skolotājiem. RaKa.
34. Skujiņa, V., Anspoka, Z., Kalnbērziņa, V., Šalme, A. (2011). Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, Latviešu valodas institūts.
35. Skulte, I. (2011). Latvijas bērnu attieksme pret elektroniskajām grāmatām un to lasīšanas paradumi. Zinātniski metodisks izdevums. 27. – 33.lpp.
36. Stikāne, I. (2005). Vērtību pasaule latviešu bērnu literatūrā. RaKa.
37. Structures on Comprehension. Reading Psychology. (2004). p. 93-100
38. Takala, M. (2006). The Effects of Reciprocal Teaching on Reading Comprehension in Mainstream and Special (SLI) Education. Scandinavian Journal of Educational Research, 50(5), 559.–576.p.
39. Tūbele, S. (2002). Skolēna runas attīstības vērtēšana. RaKa.
40. Uršulska, V., Randoha, A. (2010). Literāro darbu izmantošana vecākā pirmsskolas vecuma bērnu radošās darbības sekmēšanai. Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā.
<http://pedagogubiblioteka.rpiva.lv/?p=99>
41. Valodas mācības pirmsskolā un sākumskolā. (2013). Latviešu valodas aģentūra.
42. Viana, F., Teixeira, M. (2002). Learning to read: informal learning to formal learning. Port: ASA Editions.
43. Vienotas runas un rakstu sistēma pamatizglītības 1.-4.klasē. (2014). VISC, Rīga.
pieejams:http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/vien_run_rakst_sist_1_4_klasei.pdf (skatīts 2018. gada 1.maijā)
44. Vigotskis, L. (2002). Domāšana un runa. Rīga, EVE.
45. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы. Москва, Смысл. (Maslow, A.H. (1971). The Farther Reaches of Human Nature. Harmondsworth: Penguin.), 1999.

Pedagoģiskās darbības izmēģinājuma programma teksta izpratnes veicināšanai 3.klasē

Mēneša tēma: Mana zeme-Latvija		
1.Nedēļas tēma : Kas atrodas zem zemes un virs zemes		
Kompleksais sasniedzamais rezultāts: VL.3.1.1.3. Skaidri un ar izpratni lasa mācībām un savām interesēm atbilstošu tekstu. Atbild uz jautājumiem un pats uzdod jautājumus		
Sasniedzamie rezultāti: izmanto caurlūkošanas stratēģiju lasīšanas procesā, apzinoties dažādas iespējas teksta labākai izpratnei (konteksts, vārdnīca, jautājumi klasesbiedriem u. c.); skaidro vārda nozīmi pēc konteksta, meklē vārdu nozīmes skaidrojumus vārdnīcās, izmanto sev noderīgus paņēmienus jaunu vārdu iegaumēšanā, izprot izlasīto, atstāsta saturu un galveno domu.		
Teksts vai tā fragments	Uzdevumi teksta izpratnei	Starppriekšmetu saikne
1.diena Latvijas izcilākie dižakmeņi Interneta materiāls	<p>Sagatavošanās teksta satura izpratnei:</p> <p>1. Skaidro, ko nozīmē “mitoloģija”, “kults” un “kubikmetrs”</p> <div style="border: 1px solid black; border-radius: 10px; padding: 10px; margin: 10px 0;"> <p style="text-align: center;">Ja nepieciešams, meklē vārdnīcā! Vari izmantot digitālo vārdnīcu tezaurs.lv!</p> </div> <p>Uzdevumi, kas veicami teksta lasīšanas laikā:</p> <p>1. Lasot atzīmē nesaprotamos vārdus!</p> <p>Uzdevumi pēc teksta lasīšanas:</p> <p>1.Veido tabulas, diagrammas par tekstā atrodamo informāciju.</p>	Dabaszinātņu joma; Matemātikas joma
2.diena Latviešu tautas teika:	<p>Sagatavošanās teksta satura izpratnei:</p> <p>1. Izlasi teikas virsrakstu! Kā tu domā, par ko būs stāstīts pasakā?</p>	Sociālā un pilsoniskā joma;

<p>“Kā akmeņi cēlušies”</p> <p>Latviešu ābece pasaku un dziesmu pūralādes 1. CD [CD - 1321]</p>	<p>Uzdevumi, kas veicami teksta klausīšanās/lasīšanas laikā:</p> <p>1.Klausoties noteikt teksta veidu, žanru.</p> <p>Uzdevumi pēc teksta lasīšanas:</p> <p>1.Atstāsti dzirdēto!</p> <p>2.Ilustrē teiku! Iesaisti visus varoņus!</p>	<p>Kultūras un pašizpaušmes joma</p>
<p>3.diena</p> <p>Fragments no Kristelas Foglas stāsta „Akmens rakarītis. <i>Pasakas par laumiņām</i>.Annele, 2014.</p>	<p>Sagatavošanās teksta satura izpratnei:</p> <p>1.Skaidro, ko nozīmē “rakarītis”!</p> <div data-bbox="486 683 1093 878" style="border: 1px solid purple; border-radius: 15px; padding: 10px; margin: 10px 0;"> <p>Ja nepieciešams, meklē vārdnīcā! Vari izmantot digitālo vārdnīcu tezaurs.lv!</p> </div> <p>2. Izlasi stāsta virsrakstu! Kā tu domā, par ko būs stāstīts šajā stāstā?</p> <p>Uzdevumi, kas veicami teksta fragmenta lasīšanas laikā:</p> <div data-bbox="555 1055 1225 1406" style="background-color: #e6f2ff; padding: 10px; margin: 10px 0;"> <p>Uz liela akmens sēž mazitiņš akmens rakarītis. Mazais gariņš ir veidots gan no lieliem un maziem, gan no apajiem un četrstūrīgiem akmeņiem. Viņam nav sparniņu, bet tie arī nav nepieciešami. Viņš staigā ļoti veikli, bet vēl ātrāk ripo. Gariņam ir pelēkas acis, viņš nēsā zaļu sunu mīci un mugurā uzvilcis jaciņu. Ziemā cepure ir veidota no sniega. Parasti akmens rakarīši ir jautrā noskaņojumā un visi kopā rotājās. Taču šodien rakarītis nav īpaši laba garastāvoklī. Viņš skumīgs sēž uz akmens un met sīkus olišus meža ezeriņā.</p> </div> <p>1. Kāds izskatās akmens rakarītis? Kuri vārdi raksturo viņu!</p> <p>Uzdevumi pēc teksta lasīšanas:</p> <p>1. Izveido rakarīša aprakstu un pagatavo savu akmens rakarīti no pieejamajiem materiāliem klasē!</p>	<p>Valodas joma; Kultūras un pašizpaušmes joma</p>
<p>4.diena</p> <p>Kristelas Foglas stāsts „Akmens rakarītis. <i>Pasakas par laumiņām</i>.Annele, 2014.</p>	<p>Sagatavošanās teksta satura izpratnei:</p> <p>1.Skolotājs lūdz bērnus pievērst uzmanību ilustrācijām, pastāstīt par tām un mēģināt noteikt, par ko varētu būt teksts;</p> <p>2.Apskatot ilustrācijas, salīdzina tās ar pašu gatavoto Akmens rakarīti.</p>	<p>Valodas joma; Kultūras un pašizpaušmes joma</p>

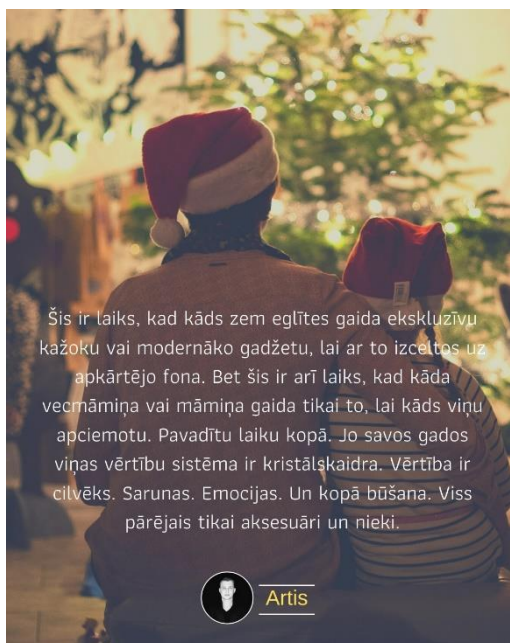

Uzdevumi, kas veicami teksta lasīšanas laikā:

1. Izdomā dotajam tekstam virsrakstu!
2. Lasi stāstu un noskaidro, kas ir tās galvenie varoņi!

Atkārtota teksta lasīšana:

1. Izlasi un izsaki savas domas par izlasīto!

3. Izlasi apgalvojumus tabulā! Ar x atzīmē, kurš no pasakas varoņiem dara apgalvojumā minēto!

	<table border="1" data-bbox="488 208 1177 768"> <tr> <td>Apgalvojums</td> <td>Akmens rakarītis</td> <td>Nāriņa</td> </tr> <tr> <td>Iekrīt ūdenī</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kurš ir tik smags kā akmens.</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Svieda oļus ūdenī.</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Ir dusmīgs un bēdīgs</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Met plakanus akmentiņus virs ūdens virsmas.</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Var ienirt ūdenī.</td> <td></td> <td></td> </tr> </table> <p data-bbox="459 824 1225 913">4.Uzraksti vienā teikumā, kurš no pasakas varoņiem tev patīk vislabāk!</p> <p data-bbox="467 936 746 969">5.Pamato savu izvēli.</p>	Apgalvojums	Akmens rakarītis	Nāriņa	Iekrīt ūdenī			Kurš ir tik smags kā akmens.			Svieda oļus ūdenī.			Ir dusmīgs un bēdīgs			Met plakanus akmentiņus virs ūdens virsmas.			Var ienirt ūdenī.			
Apgalvojums	Akmens rakarītis	Nāriņa																					
Iekrīt ūdenī																							
Kurš ir tik smags kā akmens.																							
Svieda oļus ūdenī.																							
Ir dusmīgs un bēdīgs																							
Met plakanus akmentiņus virs ūdens virsmas.																							
Var ienirt ūdenī.																							
<p data-bbox="236 994 339 1028">5.diena</p> <p data-bbox="181 1048 395 1137">Kristelas Foglas stāsts „Akmens rakarītis. <i>Pasakas par laumiņām</i>.Annele, 2014.</p>	<p data-bbox="552 994 1082 1028">Sagatavošanās teksta saturā izpratnei:</p> <p data-bbox="456 1048 1225 1137">1.Pārrunā ar skolēniem teksta saturu, ar tēmu saistītus jautājumus, kas aktuāli klasē.</p> <p data-bbox="531 1160 1153 1193">Uzdevumi, kas veicami teksta lasīšanas laikā:</p> <p data-bbox="472 1216 1212 1249">1. Lasot noteikt, kur, kad, kādos apstākļos notiek darbība.</p> <p data-bbox="568 1272 1114 1305">Atkārtota teksta lasīšana ar uzdevumu:</p> <p data-bbox="472 1328 1212 1361">1.Pārī sagatavojieties un izteiksmīgi izlasiet stāstu lomās!</p> <ul style="list-style-type: none"> <li data-bbox="743 1384 991 1417">❖ Sadaliet lomas! <li data-bbox="531 1440 1206 1529">❖ Pārrunājiet, kādas emocijas atklājas katra varoņa teiktajā! <li data-bbox="520 1552 1217 1686">❖ Izmēģiniet lasīt lomās atbilstīgi nāriņas un akmens rakarīša emocijām un teikumu veidiem pēc izteikuma mērķa! <p data-bbox="504 1709 1177 1798">2.Papildiniet stāstu ar akmens rakarīša ierosinājumu nāriņai, kā vēl pavadīt brīvo laiku stāsta beigās!</p> <p data-bbox="520 1821 1169 1910">3. Izspēlējiet lomās un izmēģiniet eksperimentu ar akmenīti!</p>	<p data-bbox="1281 994 1473 1193">Valodas joma; Kultūras un pašizpaušmes joma</p>																					

Lasīšanas posmi teksta izpratnes veicināšanai.

Lasīšanas posmi teksta izpratnes veicināšanai.	Veicamie uzdevumi	Idejas un darbības sasniedzamā rezultāta sasniegšanai
Sagatavošanās teksta satura izpratnei	<p>1. Aktivizēt iepriekšējo pieredzi par konkrēto tematu.</p> <p>2. Sniegt zināšanas, kas nepieciešamas, lai uztvertu teksta saturu.</p> <p>3. Noskaidrot to vārdu nozīmes, kas varētu apgrūtināt teksta uztveri.</p> <p>4. Radīt interesi par lasāmo tekstu.</p>	<p>Skolotājs lūdz bērnus pievērst uzmanību ilustrācijām, pastāstīt par tām un mēģināt noteikt, par ko varētu būt teksts;</p> <p>Skolotājs lūdz bērnus pievērst uzmanību virsrakstam, mēģināt noteikt, par ko varētu būt teksts; Pārrunāt ar teksta saturu, tēmu saistītus jautājumus;</p> <p>Skaidrot to vārdu nozīmes, kuras bērni varētu nesaprast, izmantot šim nolūkam attēlus;</p> <p>Darbs ar jaunajiem vārdiem, piemēram, skaidrot to nozīmes pašiem vai ar skolotāja palīdzību, meklēt vārdu nozīmes vārdnīcā, atrast sinonīmus vai antonīmus.</p>
Uzdevumi, kas veicami teksta lasīšanas laikā	Veicināt skolēnu interesi lasīt un apzināti uztvert teksta saturu	<p>Lasot atzīmēt nesaprotamos vārdus;</p> <p>Lasot noteikt galvenos varoņus, viņu vārdus;</p> <p>Lasot noteikt, kur, kad, kādos apstākļos notiek darbība;</p> <p>Lasot noteikt teksta veidu, žanru;</p> <p>Lasot izvēlēties tekstam atbilstīgāko virsrakstu;</p> <p>Lasot izvēlēties tekstam atbilstīgāko ilustrāciju;</p> <p>Pirmo reizi lasot tekstu, uzdot noteikt stāsta varoņus, lai pēc tam varētu tekstu lasīt lomās. Lasot otro reizi (lomās), var dot uzdevumu izdomāt tekstam virsrakstu.</p>
Uzdevumi pēc teksta lasīšanas	Veicināt teksta izpratni, uztvert tā saturu un galveno domu	<p>Atbildēt uz jautājumiem par lasīto;</p> <p>Novērtēt minēto apgalvojumu patiesumu;</p> <p>Atstāstīt tekstu, izmantojot lasīšanas laikā iegūto informāciju;</p>

	<p>Rosināt tekstu vieglāk uztvert un iepazīties ar lielāku apjomu.</p>	<p>Lasāmo tekstu dalīt daļās un veikt uzdevumus par katru daļu atsevišķi- atbildēt uz jautājumiem par lasīto un prognozēt, kas stāstā varētu notikt tālāk, tad lasīt nākamo teksta daļu ar uzdevumu salīdzināt, vai prognozes piepildās vai nē.</p> <p>Tekstu audio vai video versijā, daļu teksta lasīt, daļu – klausīties vai vērot.</p> <p>Lasīt tekstu, kuram trūkst ievada vai nobeiguma- izdomāt savu ievadu vai nobeigumu, klausīties citu izdomātos un salīdzināt, kā mainās teksts ar atšķirīgām teksta daļām.</p> <p>Noteikt teksta tematu. Noteikt teksta galveno domu, autora nolūku. Izdomāt tekstam virsrakstu. Izdomāt tekstam citu virsrakstu. Atbildēt uz jautājumiem par lasīto. Izdomāt jautājumus par lasīto. Novērtēt apgalvojumu patiesumu (jā, nē, nav minēts).</p> <p>Noteikt rindkopu skaitu. Meklēt informāciju noteiktās rindkopās. Veidot tabulas, diagrammas par tekstā atrodamo informāciju. Salikt tekstu no atsevišķām daļām (arī – tikai klausoties), mācību grāmatas teksta rekonstrukcija. Sameklēt attēlam atbilstīgu informāciju tekstā. Novērtēt lasītā ticamību. Sameklēt ilustrācijai, diagrammai vai tabulai atbilstīgu informāciju. Atrast faktus pēc skolotāja norādēm, izrakstīt faktus. Meklēt teikumus ar !? zīmēm. Lasīt izteiksmīgi atbilstoši izteikuma mērķim, varoņu izjūtām. Atrast teikumu vai fragmentu, kuru varētu izlasīt ar lūgumu, sašutumu, stingri, ar izsmieklu, priecīgi, skumji utt.</p> <p>Meklēt tekstā (pasvītrot, izrakstīt) teikumus ar tēlainiem vārdiem, izteikumiem, meklēt aprakstus. Pārlasīt skaistākos teksta fragmentus. Lasīt tekstu, sadalot to daļās, un veidot plānu. Pārstāstīt tekstu vai tā daļu. Zīmēt ilustrācijas atsevišķām teksta daļām, veidot komiksus. Salīdzināt, izteikt</p>
--	--	--

viedokli, novērtēt, atrast cēloņus, atrast apstiprinājumu. Salīdzināt spriedumus, viedokļus un izteikt savu viedokli (viņš apgalvo..., viņa apgalvo..., es...) Atrast fragmentu, kurš..., nolasīt teikumu, kurš..., ko tu teiktu... u. tml. Atrast teikumu, kuru varētu izlasīt (pateikt) bēdīgs, priecīgs, dusmīgs cilvēks. Atstāstīt tekstu, izmantojot žestus, mīmiku, ķermeņa pozas. Noskatīties videofilmu un salīdzināt ar izlasīto. Ilustrēt lasīto tekstu. Prognozēt (pastāstīt vai uzrakstīt) teksta turpinājumu, salīdzināt ar oriģinālu. Izdomāt (pastāstīt vai uzrakstīt) stāsta ievadu vai nobeigumu. Lasot pasaku, secināt, kas ir īsts, kas izdomāts. Izteikties, kas paticis tekstā, kas nē. Noteikt iemeslus, sakarības, secību. Izspēlēt lomu spēles. Dramatizēt lasīto tekstu, izspēlējot to pašiem vai ar zīmētiem tēliem. Uzrakstīt vēstuli teksta autoram vai kādam no varoņiem. Uzrakstīt vēstules tekstā minēto personu vārdā. Intervēt kādu varoni. Iztēloties un ieiet tekstā kā jaunai personai. Pārveidot tekstu atbilstīgi konkrētiem noteikumiem, piemēram, 3. personas darbības vārdus pārveidot 1. personā (viņš teica – es teicu). Uzdot jautājumus, kas saistās gan ar teksta saturu, gan personīgo pieredzi. Veidot un izspēlēt spēles par lasīto – bingo, jautājumu un atbilžu viktorīnu.

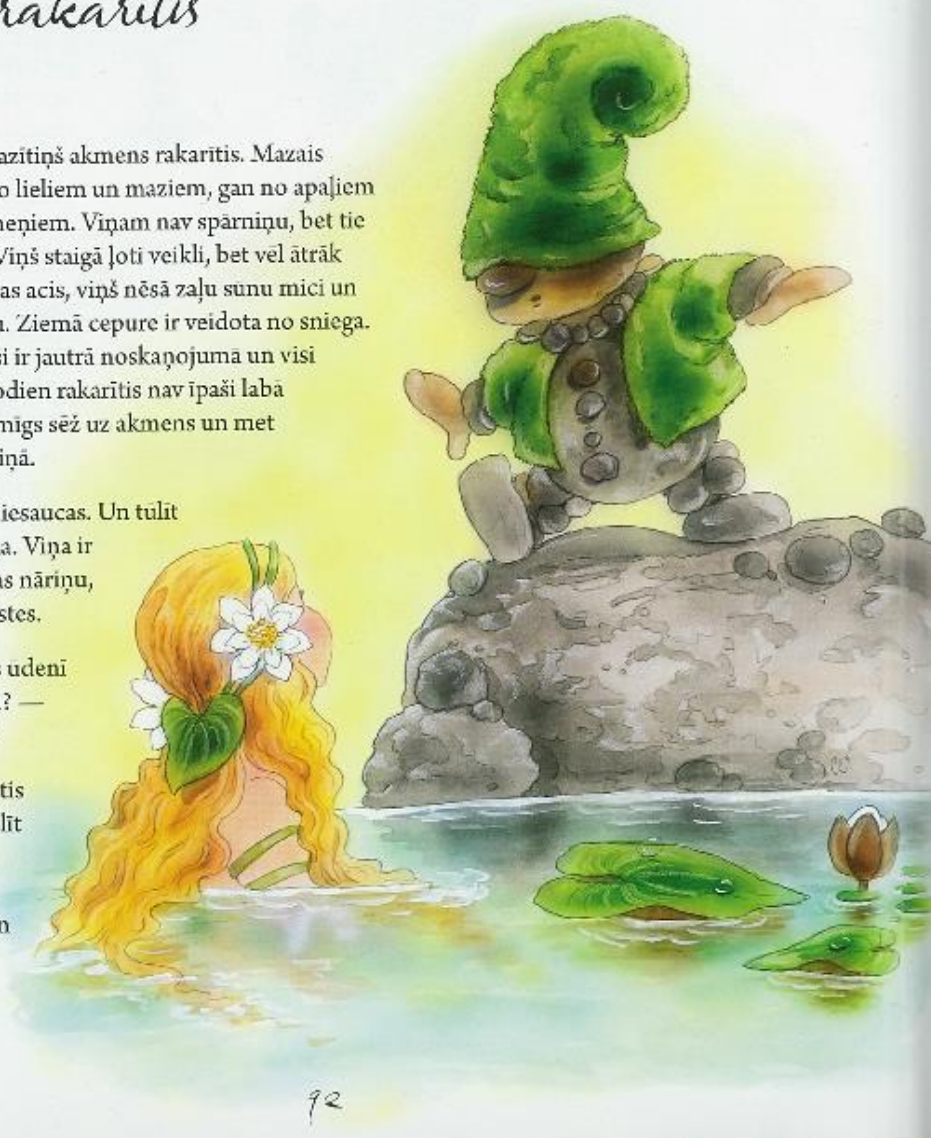
Akmens rakarītis

Uz liela akmens sēž mazitiņš akmens rakarītis. Mazais gariņš ir veidots gan no lieliem un maziem, gan no apaļiem un četrstūrīgiem akmeņiem. Viņam nav spārniņu, bet tie arī nav nepieciešami. Viņš staigā ļoti veikli, bet vēl ātrāk ripo. Gariņam ir pelēkas acis, viņš nēsā zaļu sunu mīci un mugurā uzvilcis jaciņu. Ziemā cepure ir veidota no sniega. Parasti akmens rakarīši ir jautrā noskaņojumā un visi kopā rotaļājas. Taču šodien rakarītis nav īpaši laba garastāvoklī. Viņš skumīgs sēž uz akmens un met sikus olišus meža ezeriņā.

— Au! — ūdenī kāds iesaucas. Un tūlīt iznirst mežezera nāriņa. Viņa ir daudz mazāka par jūras nāriņu, un viņai ir divas zivs astes.

— Kurš met akmeņus ūdenī un trāpa man pa galvu? — viņa sašutusi iesaucas.

Izbijies akmens rakarītis pielec kājas un grib tūlīt skriet prom, ko kājas nes, bet paklūp un noveļas no akmens, un ieslid taisni ūdenī.

— Palīgā! Es nemāku peldēt. Es slikstu. Palīgā ... palīgā! — sauc rakarītis.

Mežezera nāriņa ātri piepeld pie gariņa, lai to izvilktu no ūdens. Bet viņai ir jāienirst, lai varētu viņu glābt.

— Ak debestiņ! — viņa elso. — Tu esi tik smags kā akmens.

Beidzot viņai izdodas izvilkēt ārā palīgā saucēju, no kura straumem pil ūdens. Tikmēr akmens rakarītis ir mazliet atjedzies, piekusis uzrāpjas un apsēžas uz koka gabala.

Mežezera nāriņa atrod vietu viņam blakus un iesāk sarunu:

— Labi, ka viss beidzās tā. Bet kāpēc tu sviedi oļus ūdenī?

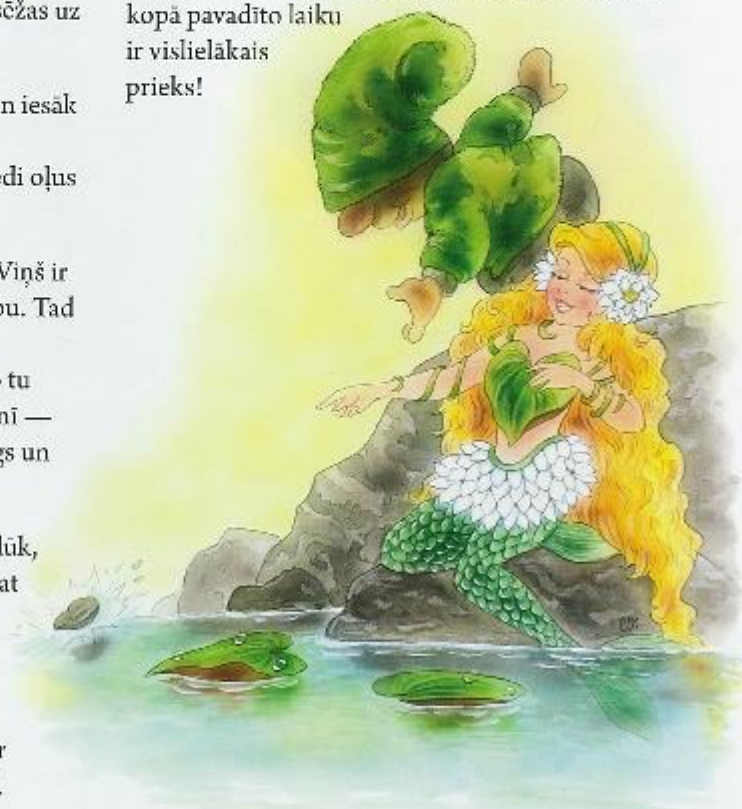
Kādu brīdi akmens rakarītis neko neatbild. Viņš ir kautrīgs un arī nokaunējies par savu uzvedību. Tad saņem dūšu un nomurmina:

— Mēs, akmens rakarīši, nevaram peldēt, to tu pati redzēji. Katrs akmens, tiklīdz iekrit ūdenī — plunkšķ —, tas nogrimst. Tāpēc biju dusmīgs un bēdīgs.

— Ja tas patiešām ir viss, kas tevi apbēdina, lūk, ko es tev pastāstīšu. Daži akmeņi var dejot pat pa ūdens virsmu. Un tas ir vēl brīnišķīgāk nekā peldēt. Vai vēlies, lai tev to parādu?

Mežezera nāriņa šķelmīgi paskatās uz pārsteigto akmens rakarīti. Tas tikai pamāj ar galvu. Viņš nespēj noticēt tikko dzirdētajam.

Nāriņa paņem divus mazus, plakanus akmentiņus un veikli met tos plakaniski virs ūdens virsmas. Jā, tā ir taisnība! Plakanie akmentiņi tikai nedaudz pieskaras ūdens virsmai, un tad katrs no tiem lēkā arvien tālāk, vienu, divas, trīs, četras, piecas reizes, līdz tie pazūd skatienam. Akmens rakarītis liksmo. Viņš arī paņem plakanu akmentiņu un sviež tā, lai tas viegli pieskartos ūdenim. Arī gariņam izdodas šī veiklā spēle. Ak, cik viņš ir sajūsmināts! Kopš tā laika akmens rakarītim šī ir mīļākā spēle un abi ar nāriņu akmentiņus mētā ūdenī stundām ilgi. Par kopā pavadīto laiku ir vislielākais prieks!

<http://www.dabasretumi.lv/Pieminekli/akmeni.htm>

Latvijas mežos, gravās un dažkārt pat pagalmos vēl joprojām ir neapzināti, valsts aizsardzībā nepaņēmti dižakmeņi.

Kas ir dižakmeņi?

Tie ir ļoti lieli laukakmeņi, kuru virszemes tilpums sasniedz vai pārsniedz 10 kubikmetrus. Vietējās nozīmes dižakmeņiem ir tie akmeņi, kas lielāki par 7 kubikmetriem.

Kādi akmeņi jāaizsargā?

Robeždaugavas	akmens	Krāslavas	rajonā.
G. Eniņa foto.			

1. Visi tie laukakmeņi, kuru virszemes tilpums ir lielāks par 7 m³;
2. Visi tie akmeņi, kas nes kādas latviešu mitoloģiskās dievības vai gara vārdu (Māra, svētmeita, Pērkons, Jānis, Ūsiņš, Jumis, skroderis, pūķis, ragana, vadātājs, Velna māte, vilkacis, vilks, burvis, burtnieks, spoks utt.) neatkarīgi no šo akmeņu izmēriem;
3. Bedrīšakmeņi - vieni no vissenākajiem kulta (godināmajiem) akmeņiem. Pagaidām Latvijā apzināti vairāk nekā 20 šādi unikālie tālās vēstures akmeņi;
4. Bļodakmeņi - paši jaunākie kultakmeņi, kas izkalti apļa formā kā lieli dzirnakmeņi, kuriem vidū iekalta liela apaļa iedobe kā mutes bļoda;
5. Kausakmeņi - neregulāras formas akmeņos ar plakanu virsmu iekaltas dziļas elipsoīda formā izslīpētas iedobes 15 - 25 cm diametrā;
6. Muldakmeņi - kultakmeņi ar iekaltām vai dabīgas izcelsmes dažāda lieluma muldām, kurā var sakrāties no debesīm nākošais svētais, dziedinošais ūdens;
7. Akmeņi, par kuriem ir teikas un nostāsti;
8. Senie robežakmeņi ar iekaltiem gadskaitļiem vai ar robežu zīmēm;
9. Senie krustakmeņi - akmeņi ar dažāda veida krustiem no viduslaiku kapsētām vai savrupapbedījumiem;
10. Akmeņi ar seniem tekstu iekalumiem;
11. Senie saimnieciskās darbības akmeņi - graudberži, vergu bļodas, akmens siles, kaltie dzirnakmeņi, kvadri - seno būvju akmens detaļas, akmens galdi, akmens lodes;
12. Visi akmeņi, neatkarīgi no to lieluma, kas atrodas jūras piekrastē ūdenī un pludmalē un 300 m no krasta;
13. Akmeņi ar ledāja atstātajām skrāpējuma pēdām.

Ir pārsteidzoši - bet lieli akmeņi kalpo par savdabīgām dzīvās dabas mikropasaulītēm, sagādājot piemērotu dzīves vidi uz savas virsmas daudzām ķērpju un sūnu sugām. Šīs sugas citos apstākļos Latvijā nevarētu izdzīvot un uz lielajiem akmeņiem var atrast ļoti retas sugas.

Kā jāmēra akmeņi?

- Akmens apkārtmērs pie zemes vai lielākais apkārtmērs, ja tas ir augstāk;
- Akmens garums un platums;

- Ja akmens atrodas slīpumā, tad jāmēra augstums kalna pusē un lejas pusē;
- Ja dižakmens ir labi noapaļots, un tā forma atgādina sienu gubu vai maizes klaipu, akmens virszemes tilpumu var aprēķināt pēc formulas: garuma, platuma un augstuma reizinājums dalīts ar divi. Ja akmenim ir cita sarežģīta forma, tad jāveic nepieciešamās korekcijas;
- Ja zemes virsma ap akmeni ir nevienāda, tad jāizdara pēc iespējas vairāki augstuma mērījumi un jānosaka vidējais, mērījumu rezultātu summu dalot ar mērījumu skaitu.

<http://www.pasakas.net/teikas/zeme/i/izbirusie-akmeni/>

Latviešu tautas teika

Kā akmeņi radušies.

Ir teika par Velnu, kurš gribējis Ventu aizdambēt pie Kuldīgas, bet trūcis tam akmeņu. Velns vienā naktī nācis uz jūrmalu lasīt akmeņus. Salasījis, pūzdams elsdams nesis uz Kuldīgu, bet tam uznācis ceļā rīts. Meža braucēji to izbiedējuši, un šis sācis bēgt. Nasta tam izšķīduse un akmeņi izbiruši pār pļavu, kur tas skrējis.

Šī pļava ir Alšvangas liekņa, kādus trīs kilometrus no pašas Alšvangas. Tieši uz ziemeļiem, kur atronas tā vieta ar daudz un dažādiem akmeņiem, kuri esot no Velna izbirdināti. Tāda ir šī teika par tiem akmeņiem. Cik viss tas patiesība, to nezinu sacīt, bet to dzirdēju no veciem cilvēkiem stāstāmu.

Anketa pedagogiem.

1. Vai Jūs piekrītat apgalvojumam, ka mūsdienās bērni nelasa grāmatas?

2. Kas attura bērnus no grāmatu lasīšanas?

3. Kādas grūtības šobrīd Jūs saredzat literatūras apgūvē sākumskolā?

4. Kādus daiļdarbus šobrīd izvēlas un lasa Jūsu skolēni?

5. Kādas metodes izmantojat skolēnu lasīšanas veicināšanai? (izlasīto grāmatu takas, koki u.c)

6. Kā Jūs ieinteresējiet bērnus, lai viņi lasītu? Kā Jūs palīdzat skolēniem apzināties savas intereses?

7. Kā Jūsaprāt bērni izvēlas, ko lasīs?

8. Kā Jūs izvēlaties, kādu tekstu, grāmatu, kuru piedāvāt bērniem lasīt?

9. Kādas grūtības esat novērojis lasītprasmes un teksta izpratnes kontekstā?

10. Ko Jūs šobrīd lasāt un ko ieteiktu citiem kolēģiem?

GALVOJUMS

Es, _____

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā.

Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors

(vārds, uzvārds)

(paraksts)

Datums: _____